

**ПРИРАЧНИК ЗА ПОМОШ И ПОДДРШКА НА ЖЕНИ
КОИ ПРЕЖИВЕАЛЕ РОДОВО БАЗИРАНО НАСИЛСТВО
И ДИСКРИМИНАЦИЈА**

Издавач: Национален совет за родова рамноправност

За издавачот: Савка Тодоровска

Прирачникот го подготвиле: Автономна женска куќа Загреб
и Центар за жени жртви на војната – РОСА

Лектура и коректура: Даниела Антоновска

Дизајн и графичка подготовка: Zoom Design

печати: Винсент графика

Скопје, ноември 2015 г.

Тираж: 400 примероци

CIP – Каталогизација во публикацијата Национална и универзитетска
библиотека “Св.Климент Охридски”, Скопје

ISBN 978-9989-2028-9-6

Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost
Nacionalniog savjeta za ravnopravnost spolova.

Содржината на овој прирачник е исклучиво одговорност
на Националниот совет за родова рамноправност.

REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO VANJSKIH
I EUROPSKIH POSLOVA

Projekt je sufinanciralo
Ministarstvo vanjskih i europskih poslova.

ВОВЕД

Прирачникот е печатен во рамките на проектот “Јакнење на жените во областа на сузбивање на родово базирано насилство, дискриминација и пост - конфликтна транзиција”, кој во Македонија и Хрватска, во партнерство, го спроведуваат женските невладини организации, Национален совет за родова рамноправност од Скопје и Центар за жени-жртви на војна - РОСА од Загреб. Проектот се спроведува во склоп на Програмата за развојна соработка и е финансиран од Министерството за надворешни работи и европски прашања на Република Хрватска.

Текстот за прирачникот е направен во рамките на проектот “Јакнење на женските НВО за ширење на сервиси за помош и поддршка на жените кои преживеале различни облици на родово базирано насилство”, кој се спроведува во рамките на повикот “Јакнење на способностите на граѓанските организации за пружање на социјални услуги”, кој е распишан во склоп на оперативната програм “Развој на човечките потенцијали 2007-2013”. Проектот го кофинансира Европска Унија од Европскиот социјален фонд како и Одделението за здруженија на Владата на Република Хрватска. Проектот го спроведува Центарот за жени жртви на војната - РОСА, Автономна женска куќа Загреб, Центарот за поддршка и развој на граѓанското општество “Делфин” од Пакрац и Здружението на жени “НИТ” од Кореница.

Делот кој се однесува на контекстот во Република Македонија го подготвија членките на Националниот совет за родова рамноправност. Целта на овој прирачник е систематизирање на знаења во областа на обезбедување помош и поддршка на жените кои преживеале родово базирано насилство и дискриминација, кој ќе им користи на активистите/ките од женските НВО, но и на претставници/чки на институциите кои во својата работа се среќаваат со жени кои преживеале родово базирано насилство.

При активно решавање на проблемот на машкото насилство врз жените се водиме од феминистичките начела на работа. Машкото насилство врз жените го гледаме како структурен феномен, чија директна причина е родовата нерамноправност. Организациите за женска помош веруваат дека делувањето на феминистичките невладини организации во борбата против машкото насилство врз жените треба да обезбеди автономија и јакнење на сите жени. Таа цел треба да биде во основата на сите акции кои ги преземаат организациите за женска помош за да се спротивстават на насилството врз жените.

МАШКО НАСИЛСТВО ВРЗ ЖЕНИТЕ

Машкото насилство врз жените е глобален проблем. Стравот од силување, сексуалното насилство кое жените го преживуваат во детството, машкото насилство врз жените, тргувањето со жени, како и останатите облици на насилство, ги спречуваат жените да живеат како рамноправни граѓани на општеството, остварувајќи ги основните човекови права (на пример, правото на движење).

Дефиницијата на машкото насилство врз жените вклучува однесување на мажите кое е насочено кон контрола на животот на жените, а резултира со физички, сексуални или психолошки повреди, присилна изолација и економска зависност, што доведува жените да живеат во страв од каков било чин кој вклучува употреба на сила или присила со намера на одржување и промовирање на хиерархиски односи меѓу половите.

Декларацијата против насилството врз жените на ОН ги наведува следните облици на физичко, сексуално и психичко насилство кое се јавува како во семејството така и во заедницата:

- семејно насилство;
- сексуално насилство врз девојчиња;
- насилство врзано за обичаите на мираз;
- силување;
- генитално сакаатење на жената;
- насилство врзано за искористување;
- сексуално вознемирување и злоставување на работа, во едукативните установи и слично;
- трговија со жени;
- проституција;
- насилство кое го прават или поддржуваат државните тела.

Машкото насилство врз жените влече корени низ вековите, културата и традицијата, што, пак, резултирало со состојба во која жените немаат еднаков пристап кон правдата, вработувањето, учество во политиката, слобода на движење и кон сè што е основа на модерниот концепт на граѓаните. Одржувањето на ваквата состојба доведува до јакнење и одржување на дискриминација и исклученост на жените.

Машкото насилство врз жените и децата во своите различни форми е една од најчестите поединечни категории на кршење на човековите права.

Стравот од насилство, како и самата реалност на насилство кое жените го доживуваат, ги спречува жените да живеат како полноправни граѓани на општеството. Последиците од машкото насилство врз жените можат да се видат во секојдневниот живот:

- јавниот простор за жените е несигурен; жените се плашат од напаѓање и вознемирување, заплашување, сексуално злоставување, силување и убиство. Многу девојки и жени во јавен простор чувствуваат страв, на факултетите, во училиштата и на работното место;
- приватниот простор, домот; местата на кои жените и децата би требало да се чувствуваат најбезбедно станува простор најопасен за нив поради машкото насилство врз жените и сексуално злоставување на децата;
- како резултат на насилството загрозувано е, исто така, и здравјето на жените, жените заради насилството земаат таблети за смирување, аналгетици против болки кои лекарите им ги препишуваат, наместо да им се даде конкретна помош. Жените често се плашат или се срамаат да отидат на лекар за помош кога се жртви на насилство, што резултира со понатамошно влошување на нивната здравствена состојба.

Веројатно една од најопасните последици на машкото насилство врз жените е системска деструкција на нивната верба во луѓето, што ги повредува и исклучува повеќе отколку системската деструкција на нивната верба во себе. Тешко е да се најде поголем облик на исклученост од општеството, од оној кој го носи неможноста за слободно движење во јавниот простор, страв во сопствената куќа, како и верувањето дека повеќето луѓе по природа се лоши.

Таквите последици на злоставување на жените од страна на мажите резултира со неучество на жените во сопствените средини и заедници. Молчењето на насилството, негирање и намалување на овој проблем ја уништува основата на секаква комуникација со другите, така што жените се исклучени не само од јавниот живот туку им се скратени и контактите и комуникацијата со другите луѓе, на пример со соседите, пријателите, роднините.

Основното човеково право на живот без насилство и страв се основно човеково право во преамбулата на општата Декларација за човекови права на Обединети нации. Од државите-членки на ОН, задолжително се бара да преземат одговорност со која гарантираат еднаква заштита од насилство на сите свои граѓани. За жал, ниту една влада на светот тоа не го прави во доволна мера. Без оваа гаранција невозможно е жените да преземат активна, еднаква и потполна улога на граѓани. Додека се борат да го преживеат насилството и злоставувањето кое е присутно во толку голем обем, жените не се слободни да ги остварат своите граѓански права кои ги обезбедиле претходните генерации.

Машкото насилство врз жените претставува фундаментално кршење на човековите права и достоинство. Со нив се повредуваат следните човекови права:

- правото на живот;
- правото на слобода и безбедност;
- правото на личен, психички и физички интегритет;
- правото да не се биде изложен на тортура, нехуманост, понижувачки третман или казни;
- правото на еднаква заштита пред законот;
- правото на еднаквост во семејството, право на живот без насилство.

ФЕМИНИСТИЧКА ПЕРСПЕКТИВА

Во активното решавање на проблемот со машкото насилство врз жените, организациите за женска помош заземаат силна феминистичка перспектива. Машкото насилство врз жените го гледаат како структурален феномен кој, пак е директна причина за родовата нееднаквост. Организациите за женска помош ја усвојуаат дефиницијата за насилство врз жените онака како што е одредена со Пекиншката платформа за акција од која е прифатена изјавата: „Насилството врз жените е манифестација на историски нееднаквите односи на моќ меѓу половите, што, пак, доведува до машка доминација врз жените, дискриминација на жените од страна на мажите, како и до оневозможување на целосен напредок на жените“ (§ 118.)

Одржување и толерирање на различни облици на машко насилство врз жените е фундаментална пречка за постигнување на потполна еднаквост меѓу жените и мажите во сите области на животот.

Женските права се човекови права

Организациите за женска помош веруваат во фундаменталниот принцип на почитување на човековите права и сметаат дека сите облици на насилство врз жените во приватната и јавната сфера, од страна на државните и недржавните актери, треба да бидат именувани, разбираани и препознаени како основно кршење на човековите права.

Автономија и јакнење на жените

Организациите за женска помош веруваат дека делувањето на феминистичките невладини организации во борбата против машкото насилство врз жените треба да овозможи автономија и јакнење на сите жени. Оваа цел треба да биде во основата на сите акции кои ги преземаат организациите за женска помош за да се спротивстават на насилството врз жените.

Признавање на различностите

Организациите за женска помош веруваат дека е потребно уважување на разликите меѓу жените кога се работи за

проблемот на машкото насилство врз жените. Жените насилството ги погодува на различни начини, во зависност од од нивната специфичност. Феминистичките невладини организации кои работата во областа на спречување на машкото насилство врз жените не смеат да ги исклучуваат жените врз основа на раса, етничка припадност, посебни потреби, сексуална ориентација, возраст, верување или религиозна определба.

МАШКО НАСИЛСТВО ВРЗ ЖЕНИТЕ ВО БРАЧНИ, ВО ВОНБРАЧНИ И ИНТИМНИ ВРСКИ

Машкото насилство врз жените во брачни, во вонбрачни и интимни врски е секаков облик на физичко, психичко, сексуално или економско злоставување кое на жената и го нанесува мажот со кој е во брак, во вонбрачна или интимна врска, и тоа без оглед на тоа дали живеат заедно или одвоено.

Примери на различни видови насилство:

- **Физичко насилство:** закана со огнено оружје и негова употреба, повредување со нож и други видови на ладно оружје, нанесување на скршеници, силно тепање, удирање со раце и нозе, давење, удирање со предмети, удирање шлаканици штипење, гризење.
- **Психичко насилство:** постојано критизирање, понижување, омаловажување, вербално злоставување, тешки навреди, љубомора, изолација (одземање на мобилен, заклучување во стан, забрана за излегување, контролирање на „Facebook“, „Twitter“ и интернет, контрола на телефонски повици, забрана на контакти со соседи, пријатели и роднини, закана со убиство/самоубиство, навреди на пријатели и роднини на жената, навреди на жените како пол....
- **Сексуално насилство:** сите облици на силување, сексуални напади, несакана сексуална интимност, наговарање или присила на порнографски активности.
- **Економско насилство:** одземање на платата на жената, скратување на заедничките пари за секојдневни животни потреби во домаќинството, забрана за користење на платежни картички, забрана за располагање со движности, недвижности и парични средства кои се во сопственост на жената, неплаќање и скратување на алиментација за децата, неплаќање на алиментација за жената, забрана за вработување.

РАЗБИРАЊЕ НА НАСИЛСТВОТО

За да се разбере машкото насилство, нужно е да се проучат обележјата преку кои тоа се манифестира. Оваа поделба ја пренесуваме онака како што ја објаснува Diana Russel, феминистичка активистка и теоретичарка од САД која од 1970 год. работи на прашањето на машкото насилство.

Изолација – материјална/ просторна/ страв/ уцена/ забрана да контактира со кого било

На жената и се забранети контакти со кои таа негува пријателски и роднински односи. Насилникот на жената и ја ограничува можноста за движење, и забранува да оди на работа, обвинувајќи ја дека оди да флертува. Бара од неа да биде постојано дома, тврдејќи дека само таму и е местото. Жената живее во изолација, станува неинформирана и исклучена од сите животни текови, а со тоа има помалку можности да бара помош и поддршка за излез од насилната состојба.

Истоштување – физичко/ психичко/ сексуално/ страв/ љубомора.

Истоштувањето може да биде физичко, психичко, сексуално и економско. Кај сексуалното истоштување мажот одлучува за телото на жената, не дозволувајќи и сама да избере начин место и време за стапување во сексуални односи. Жената се истоштува со тепање, нанесување на телеси повреди, брутално и окрутно однесување од страна на нејзиниот партнер. Таа не само што е истоштена од секојдневниот терор и малтретирање, туку е и уморна од навреди, пцости, тешки и грди зборови, закани со убиство.

Понижување – вербално/ психичко/ сексуално/ економско/ физичко.

Насилникот жената ја понижува физички, психички, сексуално, вербално, економски, додека е сама (најчесто додека е сама и пред децата, многу поретко во друштво или пред роднини, соседи или пријатели), а додека е во друштво

со гестови и вербално пред пријатели, колеги, им се додворува на нејзините пријателки, свесно, со намера да ја омаловажи и компромитира. Насилникот се обидува кај жената да создаде чувство на помала вредност, секојдневно говорејќи и дека е необразована, некултурна, глупава, грда и неспособна за живот.

Закани: врз неа/врз децата/на нејзините/на своите.

Заканите се составен дел на машкото насилство. Тие предизвикуваат страв, кој потполно ја парализира жената и ја спечува да му се спротивстави. Мажот се заканува со убиство, силување, зборува дека ќе ја осакати и хендикепира за цел живот. “Ќе ти ја запалам косата”, “Ќе те фрлам по скали”, “Ќе ти ставам нож под грло”, “Ќе те исфрлам од дома”, “Ќе ги убијам децата”, “Внимавај на мајка ти, може и таа да настрада” .

Наметнување на безсмислени барање

Жената е принудена да извршува Сизифова работа, исполнувајќи апсурдни барања на партнерот, кои се производ на негови каприци или бизарности, а сè со желба да ја отежни нејзината и онака загрозна состојба. На пример: “Денес пак не си ја избришала прашината од телевизорот, а денес има натпревар”, “Зошто воопшто готвиш ручек ако јас секогаш морам да досолувам”, “Зошто си ги испеглала сите кошули освен сината, токму таа денес ми треба, а не сите други бои”.

Целосна надмоќ и контрола – физичка/ сексуална/ материјална/ психичка.

Сите чинови на насилство доведуваат до тоа да, мажот насилник има целосна надмоќ и контрола. Тој се однесува супериорно како да има право да управува со животот на жената. Тоа подразбира дека жената на пример, не може апсолутно никаде да оди и ншто да направи без негова дозвола. Сите акции на насилникот се насочени, кон изолација и контрола на жената и задоволување на неговите емотивни, физички и сексуални потреби. Членовите на своето семејство (жената и децата) ги користи како објекти кои му овозможуваат да го добие тоа што го сака.

Повремена милост – фаза „Прости ми те молам“

Тоа е фаза во циклусот на насилство кога мажот најмногу манипулира, и на жената и праќа позитивни пораки. Бара простување, го прави она што таа го сака, ветува дека ќе се промени, што често е проследено и со излив на нежност, што предизвикува сочувство кај жената и подготвеност да му прости. На пример, ја води на кебапчиња, купува цвеќе, носи играчки за децата, ги води во кино и слично. Овие постапки го утврдуваат неговиот статус на насилник, затоа што жената после тоа се надева дека ќе се промени, а тој тогаш може да продолжи со насилството и контролата.

Искривено гледање на состојбата – оправување на насилникот/ себеокривување лажна надеж.

Тоа се состојби кога жената е во заблуда и необјективно го гледа својот проблем. На пример, себеси се гледа како единствена виновничка, сметајќи се себеси за причина за неговиот бес и лутина. Негува лажни надежи дека утре ќе биде подобро и дека ќе го најде своето „место под сонцето“, оправдувајќи го насилството со изјави дека тоа е составен дел на брачниот живот. Овој механизам ја одржува состојбата на насилство. „Јас сум виновна“, „Лош му е денот“, „Уморен е“, „Шефот го налутил“, „Тоа е заради неговата мајка“, „Заради алкохолот” .

Ние ги поддржуваме жените да ја вратат својата самодоверба која кај жртвите на секојдневно насилство главно е изгубена, со цел жените да имаат можност да се ослободат од стравот, зависноста и срамот.

ПРЕДРАСУДИ И ВИСТИНИ

Искусвата од работата во феминистичките женски организации покажува дека во однос на проблемот со машкото насилство врз жените, и понатаму постојат многу предрасуди. Свеста на голем број луѓе за размерите на овој проблем и причината за истото, не одговараат на вистините. Постоечките предрасуди се голема пречка за жените кои преживеале партнерско насилство, затоа што раширени во општеството им отежнуваат на жените да говорат за својата состојба. Многу често тоа доведува до тоа жените во себе да ја бараат вината за насилството кое го преживеале, да се срамотат и да не се осмелуваат да зборуваат за насилството кое го доживеале. Овде ќе ги опишеме најчестите предрасуди и спротивставените вистини.

ПРЕДРАСУДА БР. 1

Не станува збор за насилство, мажот и жената “само” се караат

Многу жени зад себе имаат долга историја со насилството до моментот кога ќе одлучат да побараат помош. Исплашени се за својот живот или животот на своите деца. Искуството од работата ни покажува дека времето на развод на бракот за жената е најопасниот период. За времетраење на разводот на бракот, постои исклучително голема опасност за жената, насилниот партнер повторно да стори тешки казнени дела. Убиствата на жените од страна на партнерот најчесто се случуваат за времетраење на процесот на развод.

Насилното однесување не престанува само од себе. Тоа продолжува, дури и ескалира ако еднадвор не се постават граници.

Физичкото насилство секогаш оди заедно со психичкото насилство како закани, уцени или психотерор (на пр.: “Ќе те убијам ако ме оставиш”, “Ќе се убијам, ќе ти ги земам децата, цел живот нема да те оставам на мир, ти си луда и никој нема да ти верува”). Сето ова создава последици на жените кои преживеале насилство да им е многу тешко, а често и опасно по животот ако го напуштат насилникот и излезат од насилната врска.

Насилството и кавгата не се исто - Кавгата е конфликт на лица кои се еднакво силни.

Во кавгата најчесто станува збор за интересни конфликти во кои противниците еден на друг се обидуваат да го наметнат својот интерес. Кога меѓу противниците во кавгата постои **нееднаков однос на сила и моќ** (на пр: едното лице е телесно посилено, вооружено, има економска моќ врз другиот), по правило посиленото тоа ќе искористи да ги наметне своите интереси. Во тој момент кавгата се претвора во насилство, при што едното лице секогаш е во подредна положба, најчесто тоа е жената.

Во нашето општество жените скоро секогаш во многу области се во послаба позиција.

Обединетите нации препознале дека причина за насилството врз жените е историската нееднаквост меѓу половите, доминација и дискриминација врз жените е од страна на мажите.

ПРЕДРАСУДА БР. 2

Жените го „провоцираат“ насилството или на некој начин го „заслужуваат“.

Ваквото сфаќање е многу опасно. На жените кои претрпеле насилство им се припишува одговорност и вина за насилството кое го доживеале. За насилството секогаш е одговорен и виновен сторителот на насилството.

Важно е да се нагласи дека таканаречените “провокации” се состојат од следното:

- а) Жената го моли мажот да и даде пари за водење и одржување на домаќинството.
- б) Жената доцни од работа дома заради застој во сообраќајот.
- в) Има сопствено мислење за воспитување на децата.
- г) Ја посетила пријателката и се задржала заради тоа.

Многу жени се обидуваат да бидат “совршени” за да го спречат новиот бран на насилство, но и покрај тоа се злоставувани од страна на партнерот. За насилството врз жените долгогодишно да се намали, важно е да се знае дека **нема никаква причина за оправдување на насилството.**

Никој никаде не заслужува врз него/неа да се врши насилство. Сторителот на насилството секогаш е виновен и одговорен. Секој човек во својот живот има причини кои можат да го налутат и да го разбеснат. Мораме да научиме како со тоа да се справуваме и да одбереме ненасилни методи за решавање на проблемите.

Насилното однесување е научно однесување, со насилното однесување се настојува остварување на одредени цели. Не е точно дека насилните дела претежно се сторени во афект. Множинството мажи кои се насилни кон жените не го чинат тоа во афект, на пр: **кога е лут нема да го истепа својот претпоставен на работа, ама ќе ја истепа својата жена.**

ПРЕДРАСУДА БР. 3*Жените „сакаат“ да бидат злоставувани*

Кога на жените за прв пат ќе им се случи да претрпат насилство, скогаш се во шок и не можат да поверуваат. Не можат да веруваат дека “такво нешто” им се случува и се обидуваат за насилството од партерот да најдат оправдување. Жените сакаат насилството да престане и оние кои го преживеале не се **мазохисти**. Никој не сака да биде злоставуван и претепан. Жените остануваат во насилните врски најчесто заради тоа што немаат друга можност, затоа што се надеваат дека партнерот ќе се промени; сакаат децата да имаат татко...Тоа никако не значи дека жените уживаат и го сакаат насилството.

ПРЕДРАСУДА БР. 4*Машкото насилство врз жените е приватен проблем*

Машкото насилство не е личен проблем на одделни жени. Тоа е глобален оштествено-политички условен проблем, кој е последица на нееднавата распределба на моќта меѓу половите. За насилството врз жените нем никакви оправдувања.

ПРЕДРАСУДА БР. 5*Насилството не остава сериозни последици*

Машкото насилство врз жените предизвикува тешки психички и физички повреди, кои делуваат разорно врз психофизичкиот статус на жените. Во нападите од партнерот врз жените неретко се користи оружје, од 100 испитани жени 42 изјавиле дека при напад партнерот користел оружје врз нив.

ПРЕДРАСУДА БР. 6*Зависност од алкохол, дрога, коцкање—причина за машкото насилство врз жените*

Насилните мажи користат алкохол, дрога, се коцкаат, а како изговор најчесто ја користат фразата „Не бев свесен што правам“. Зависноста им служи како изговор, за да не бидат одговорни за своето насилно однесување.

ПРЕДРАСУДА БР. 7*Насилството постои само во „проблематични“ семејства*

Насилството може да и се случи на секоја жена, без оглед на нејзината возраст, социјална, економска, образовна, културолошка, верска и етничка припадност.

ПРЕДРАСУДА БР. 8*Машкото насилство врз жените се случува само кај мал процент од женската популација*

Секоја година претепани се од два до четири милиони жени од сите раси, класи и националности.

ПРЕДРАСУДА БР. 9*Насилството врз жените се случува кога насилникот губи контрола над своето однесување*

Насилството врз жените може да трае со часови, не станува збор за моментно губење на контрола, голем број на злоставувачи однапред го планираат нападот врз жената.

ПРЕДРАСУДА БР. 10*Психотераписки процес ќе му помогне на насилникот да го промени своето однесување*

Психосоцијалениот третман на кој се упатуваат злоставувачите не е доволен за промена на нивното насилно однесување. Насилството врз жените е сериозно злосторство и адекватно на тоа треба законски да се санкционира со предвидените максимални казни. За време на отслужување на затворската казна за стореното злосторство, ако злоставувачот се согласи, може да се започне со психосоцијален третман.

Ако злоставувачот ја обвинува жената за тоа што бил насилен кон неа (што најчесто е правило), тој сосема сигурно ќе продолжи со злоставувањето.

ПРЕДРАСУДА БР. 11*Религиозните мажи не ги злоставуваат своите жени*

Дури и некои свештеници ги злоставуваат своите сопруги/љубовници/домаќинки. Религиозните убедувања не ги

спречуваат мажите да веруваат дека имаат право да ги тепаат своите жени. Угледен лекар во гласило на Хватската лекарска комора, пред неколку години напишал: “Земајќи анамнеза на жените кои доаѓаа во амбулантата со скршен нос или повреда на увото од шамар, секогаш добивав ист податок: двобојот почнува со зборови во што жените се послитни, а кога на мажот ‘му се прелева чашата’ се служи со боксови“. Ниту една пациентка која била во советувањето на автономната женска куќа за злоставувани жени нема добиено “спасоносен” совет: совладај го својот јазик. А, во Библијата поучно пишува: “Молчалива жена, Божји дар“

ПРЕДРАСУДА БР. 12

Злоставуваната жена ако сака може да го напушти насилниот партнер

Оваа предрасуда се темели на тоа дека, жената има контрола врз насилната ситуација која ја преживеала. Жените немаат доволно поддршка и помош тогаш кога сакаат да го напуштат насилникот и да ја прекинат насилната врска. Државните институции, а често и роднините не и даваат сигурност, поддршка и помош која неа и е нужно потребна во тој момент. Во ситуациите кога жената успева да го напушти насилникот и да излезе од насилната врска, насилството од партнерот кој го напуштила станува почесто и поинтензивно.

ПРЕДРАСУДА БР. 13

Жените „ги сакаат“ мажите кои ги злоставуваат

Ова поставка е варијација на теоријата „круг на насилството“. Честопати се кажува дека жените кои во своето детство гледале или преживеале насилство, бараат насилен маж/партнер. **Меѓутоа, тоа, секако не е точно.** Напротив, станува збор за тоа дека мажите на почетокот од врската исклучително ретко посигаат по насилни средства. Насилството најчесто почнува дури после венчавката, што значи дека жените однапред не можат да знаат кои мажи ќе бидат насилни.

ПРЕДРАСУДА БР. 14

Злоставуваните жени ги злоставуваат своите деца

Злоставуваните жени не се ништо повеќе насилни кон своите деца од останатите жени. Постојат цврсти докази дека голем број мажи кои ги злоставуваат своите жени, исто така ги злоставуваат и своите деца.

ЕКОНОМСКИ АСПЕКТИ НА НАСИЛСТВОТО ВРЗ ЖЕНИТЕ

Работната и економска нерамноправност меѓу жените и мажите е еден од облиците на насилство врз жените и претставува голем проблем. Затоа поттикнувањето на економско родовата рамноправност во општеството претставува директна мерка за превенција од насилството врз жените.

Економското и финансиско насилство врз жените и нивните деца ги дефинираат следните насилни стратегии:

- Контрола на насилникот врз трошоците од заедничките финансиски ресурси и одземање на финансиската автономија на жената
- Осиромашување и ставање на жената во состојба на финансиско и материјално лишување
- Ставање на жената во позиција на економска зависност од насилникот
- Насилна контрола и одземање на лични материјални ресурси со кои жената располага
- Насилно спречување на вработената жена во остварување на нејзините работни обврски
- Одземање на автономијата во располагање со финансиските приходи кои ги остварува со својата работа
- Материјално осиромашување на децата

Економското насилство овозможува јакнење на моќта и контролата од страна на насилникот врз жената.

ФЕМИНИСТИЧКИ ПРИСТАП НА НАСИЛСТВОТО ВРЗ ЖЕНИТЕ

Феминистичките женски организации сметаат дека проблемот со патријархалното насилство врз жените е рамка за нивното делување. Тие го афирмираат принципот на помош и самоорганизирање на жената како основна рамка при укажувањето помош на жените. Главните извори за машкото насилство врз жените се гледаат во

институционализираната, патријархална моќ на мажите врз жените, па оттаму на проблемот на насилство врз жените пристапуваат како кон општествен и политички проблем. Институционализираната патријархална моќ на мажите врз жените поприма најразлични облици на контрола врз жените и децата, од уништување на женската самосвест па сè до физичко уништување. Оттаму, меѓу своите главни цели, покрај укажување конкретна помош на жените во советувлишта и засолништа, се бара и менување на целокупниот статус на жените, разобличување и укинување на патријархалното насилство. Патријархалната поставеност на државата е една од основите за нееднаквите односи меѓу жените и мажите. Општествените предрасуди и стереотипи ја поддржуваат “нормалноста”/ молчењето/”приватноста”/невидливоста на машкото насилство врз жените.

ФЕМИНИСТИЧКИ ПРИНЦИПИ НА СОВЕТУВАЊЕ

Феминистичките женски организации се залагаат за тоа жените да живеат живот без патријархално насилство, да ги уживаат сите женски права во родово рамноправно општество. Феминистичките принципи на советување се темелат на следните вредности: антиауторитативна и ненасилна култура, женска солидарност и поддршка, насоченост кон потребите на жените кои преживеале машко насилство, почитување на автономната одлука на жената, нејзиниот интегритет и достоинство, глобална женска одговорност, солидарност и меѓусебна соработка. Феминистичките женски организации им даваат поддршка и помош на сите жени и деца, без оглед на нивното државјанство, националност, етничка, верска припадност, образование, политичко убедување, економски статус, возраст, боја на кожа, социјална ориентација или некаков друг статус.

Феминистички принципи на советување подразбираат:

- Потполна анонимност и доверливост во однос на искуството на злоставување кое жената го преживеала.
- Разбирање на проблемот и потполна доверба во исказот/приказата на жената.
- Покажете дека потполно ја поддржувате.
- На жената јасно треба да и се даде до знаење дека не постојат никакви изговори за насилството кое го петрпела, никој нема право тоа да го чини.
- Информирајте ја дека насилството направено врз неа, е сериозно кршење на нејзините основни права.
- Јакнете ја силата на жената за самопомош – подигање на самосвеста и самопочитувањето.
- Информирајте ја жената за нејзините со закон загарантирани права и подучете ја како да ги оствари.
- Не донесувајте ниту една одлука во нејзино име и не и наметнувајте на жената свои решенија, треба само да ја известите за можностите.
- Не ветувајте ништо што не можете да го направите за неа.

Жената никогаш не е одговорна и виновна за насилството кое го преживеала. Одговорен и виновен секогаш е сторителот на насилството.

Доверливост

На клиентките секогаш им гарантираме анонимност и доверливост. Жените кои преживеале насилство и бараат помош и поддршка имаат недостаток на доверба и непријатни искуства со институциите. Затоа, исклучително важно е на жената да и гарантираме потполна тајност и анонимност. Ако за време на разговорот жената не сака да го каже своето име, немојте да ја присилувате на тоа и, ако тоа го чините, можете да го повредите нејзиното право на приватност. Почитувајќи го тоа, за неа тоа ќе биде основа за нејзината доверба кон вас.

Жената никогаш не е виновна за насилството кое го преживеала

Машкото насилство врз жените со столетија е присутно во сите култури. Без оглед на тоа што направила жената, таа никогаш не може да биде одговорна за насилството кое го преживеала, одговорноста и вината се кај насилникот. Неретко жените во себе ја бараат вината за насилството. За ваквиот став придонесува и образованието, социјализацијата, патријархалните ставови во општеството - сето ова го легитимира машкото насилство врз жените, но произведува и идеологија според која жртвата е виновна за тоа што и се случува. Затоа жените често, кога ќе доживеат насилство, не можат веднаш да го препознаат.

Верувајте и на жената дека преживеала насилство

Институциите и општеството многу често не веруваат во изјавите на жените дека претрпеле насилство. Кај неа бараат вина, одговорност и го минимализираат нејзиното искуство со насилството. Многу е важно во потполност да и се верува во жената кога ви говори за сопственото искуство со насилството.

Довербата во жените, нивната сила и автономија се основните претпоставки за жените да можат да зајакнат. Ние треба да им дадеме поддршка на сите форми на спротивставување со насилството, вклучувајќи ја и самата мисла дека сака да излезе од насилната врска, затоа, да ја вратат самодовербата и вербата во себе и да тргнат кон менување на своите животи. За нас се важни чувствата на жената која преживеала насилство и што за тоа таа има да каже.

Не сугерирајте решенија

Феминистичките женски организации и активистки кои работат во нив се стручни за решавање на проблемот со машкото насилство врз жените. Ние постоиме за да им дадеме поддршка на жените и да им овозможиме да ја раскажат својата приказна. Во разговори со активистките жените почнуваат на својот проблем да гледаат од друга перспектива, ја согледуваат сопствената сила и можност за излез од насилната состојба. Секоја жена самата за себе знае што е најдобро, но можеби тоа не може сама веднаш да го дефинира, потребна и е доверба, поддршка и поттик. Наша обврска во работа со жените е да им овозможиме да дојдат до сопствена и авономна одлука без да им се сугерираме решенија.

Пуштете да нејзината приказна да излезе надвор од неа

Во разговорите со жената многу важно е активно да ја слушате што говори. Во разговорот потребно е да се обрне внимание на вредноста и интерпретацијата која ја дава самата жена. Кога е потребно, можеме со прашања и реченици кои и даваат поддршка да ја поттикнеме жената да зборува за своето искуство со насилството, никако не смееме да ја прекинуваме додека говори. Исто така, никако не смееме да и даваме сопствени интерпретации и вреднувања – секоја жена е поинаква, а за нас е важно да чуеме за нејзиниот живот онака како што таа го доживеала.

Не ги вреднувајте и не интрпретирајте ги искуствата

Низ прашањата кои им се поставуваат на жените, нужно е да им овозможиме својата состојба ја видат од различни страни, тоа никако не смеете да го чините на начин со кој жените се осудуваат.

Од наша страна потребно е вреднување кое позитивно го потврдува она што жената сама го направила за сопственото самозајакнување што тоа е еден од начините на спротивставување.

Активистките во феминистичките женски организации во својата работа не користат психолошка теорија на личност за толкување на однесувањето на жените, заради тоа што овие теории почиваат на основа на патријархалните модели. Феминистичките активистки и нивната работа се засновани на анализата на моќта во однос на родот, други општествени класни разлики, националности и друго.

Решение за состојбата со насилство се наоѓа во самата жена

Феминистичките активистки на жените треба да им овозможат враќање на самодовербата, жените да зајакнат и да почнат да веруваат во тоа дека тие самите веќе во себе го носат решението за насилството во кое живеат.

Секоја жена која преживеала насилство е стручна за решавање на проблемот заради тоа што таа научила да го преживее насилството, а ние сме тука само за да и помогнеме да стане свесна за тоа. Различни жени на насилството му се спротивставуваат на различни начини.

За разлика од професионалците кои велат: „Ние знаеме што треба да се направи, најдобро за вас е да ..“, активистките не знаат однапред што жената треба да направи. Во разговорот и во текот на заедничката анализа на состојбата, се доаѓа до решение со кое жената ќе излезе од насилната состојба. Феминистичките женски организации веруваат во тоа дека самата жена го има решението за проблемот, но потребно е да и се овозможи: анонимност, сигурност, доверба, простор, отворен разговор, активно слушање. Со таквата поддршка, жената ќе ја врати самодовербата и својата сила, ќе пронајде решение и ќе ја врати контролата над својот живот.

Жените кои се јавуваат во женските советувашишта не се „некои други жени“

Сите жени во текот на своето растење и фази на живот биле соочени со некаков облик на машко насилство. Скоро секоја од нас има сопствено животно искуство со насилство кое се разликува, за кое е нужно освестување и артикулирање, ако сакаме да работиме во феминистичка женска организација.

Не постои “ние” и “тие”, сите жени веќе врз основа на полот можат да станат жртви на машкото насилство.

Именување на насилството е политички чин

Машкото насилство врз жените е и политички проблем. Насилството врз жените е основа на општествената конструкција на машкиот пол и јасно ги претставува односите меѓу половите. Важно е жените да разберат дека насилството кое го преживале е злочин. Чинот на именување на насилството е политички чин, тоа е првиот чекор во спротивставувањето на патријархатот и насилникот.

Машкото насилство врз жените не е приватен проблем на жената туку е општествен феномен

Машкото насилство врз жените и структурното насилство е еден од општествените облици на контрола врз жените веќе со столетија. Тоа не е личен проблем на жената, туку е општествено-политички проблем кој претставува дел од патријархалниот образец, со кој машкиот пол одржува контрола и доминација врз жените. Значи, како што веќе во неколку наврати нагласивме, станува збор за нееднакви односи меѓу половите во општеството. Често жената верува дека насилството и се случува само неа. Различните облици на насилство на кои жените се изложени во патријархалното општество е првостепен општествено-политички проблем со чие решавање треба да се занимаваат сите институции. Заради тоа експертките/активистките во феминистичките невладини организации се залагаат за тоа во работата и надлежностите на центрите за социјални работи, полицијата, судовите, болниците, машкото насилство врз жените да се вклучи како задолжителна и многу важна категорија.

Организациите за женска помош „се мешаат“ во семејството

Граѓанскиот морал наложува немешање во семејните односи. Со тој чин жртвите на машкото насилство, пред сè, жените и децата, остануваат изолирани и без можност за излез од подредената положба и насилството.

Патријархалното општество произведува закони кои не ги штитат во доволна мера жените и децата кои преживеале насилство. Од друга страна, истите тие закони насилникот не го санкционираат адекватно. Насилството врз жените и децата најчесто се третира како прекршочно дело, а многу ретко како казнено дело. Феминистичките женски организации го застапуваат ставот дека насилството врз жените е злочин и државата треба казнено по службена должност да се гони и санкционира насилникот со максимално со закон предвидените казни.

Децата имаат право на живот без насилство

Жените често одлучуваат да останат со насилниот партнер, не сакајќи на децата да им недостига таткото. Најчесто децата не се директни жртви на физичко насилство, но се неми сведоци на насилството врз мајката и на тој начин тие се индиректни жртви врз кои остануваат трајни и повеќекратни последици. Децата не сакаат насилство и имаат право на живот без насилство.

Да се биде на страна на жената и против секаков тип на дискриминација

Во својата работа тргнуваме од фактот за нееднаквата распределба на моќта меѓу половите во општеството. Општествените институции се на страната на оние кои имаат моќ. Да се биде на страната на оние кои преживеале насилство, и се дава можност на правдата. Феминистичките женски советувашишта и засолништа мораат секогаш да бидат на страната на жената која преживеала насилство и не смеат да бараат таканаречена “објективна вистина”. Нас треба да нè интересира само “субјективната вистина” и искуството на жените.

ФЕМИНИСТИЧКИ ПРИСТАП КОН ЖЕНСКОТО ЗДРАВЈЕ

Здравјето е политичка категорија

Категориите болест/здравје имаат сите општествени категории и ги гледаме во контекст на личната историја и општествената категорија на полот, сиромаштијата, национална репресија, расна репресија... Феминистичкиот пристап кон здравјето тргнува од претпоставка дека телото, душата и нашто однесување е еден организам и затоа секој дел е поврзан со другиот.

Машкото насилство го загрозува женското здравје

Во случаи на машко насилство врз жените, често болеста е адаптација на телото на жената на константната изложеност на притисок, навреди, насилство.

Жените кои долго живеат со насилство често заболуваат од различни болести како последица на долгогодишната изложеност на насилство. Жените кои се изложени на насилство почесто од другите жени заболуваат од хипертензија, тахикардија, булимија, анорексија, депресија, предизвикана од условите во кои живеат, ПТСП-а, вагиналитис и други гинеколошки проблеми, полни болести, карцином.

Критички однос кон институците

Медицина, психијатрија, психотерапија се дел на патријархалниот систем и како таков ги сместува жените во класична улога, на пол за која е наменето патријархалното уредување. Со своите техники на работа ги враќа жените во улога да молчат, да трпат и да им служат на другите, без оглед на фактот дека жената е изложена на тешки облици на злоставување или дури и смртна опасност. Повеќе му се верува на насилникот отколку на жената заради тоа што, тоа е дел од патријархалната поставеност. Ние сметаме дека насилникот е злосторник и и веруваме на жената која преживеала.

Психолошките и психијатриски теории за менталното здравје на жената се производ на мизогенијата на патријархатот. Психолошките и психијатриски теории се дел од партијархалниот корпус на знаења, нив ги пишувале мажи или жени кои ги овековечуваат патријархалните односи и хиерархијата на моќ. Феминистичките теории за здравјето, болестите и женското тело настанале од анализите на искуствата на женските движења, а се темелат и на искуствата на голем број жени. Насилните мажи во тие теории создаваат и бараат оправдување за своето насилно однесување.

Од Пекингската платформа:

(...) Ц. ЖЕНИТЕ И ЗДРАВЈЕТО

89. Жените имаат право на највисоко можни стандарди за физичко и ментално здравје. Уживањето на ова право е исклучително важно за нивниот живот и благосостојба, како и за нивната способност за учество во сите области на јавниот и приватниот живот. Здравјето е состојба на вкупна физичка, ментална и општествена благосостојба и не е само отсутност на болест или инвалидност. Женското здравје вклучува и емоционална, општествена и физичка благосостојба на жените, па е одредено со социјалниот, политичкиот и економскиот контекст на нејзиниот живот, како и биолошките фактори. Меѓутоа, повеќето жени го немаат тоа здравје и благосостојба. Главна препрека за постигнување на највисоките стандарди за здравјето на жените е нерамноправноста меѓу жените и мажите, како и меѓу жените во различни географски региони, општествени класи и домородни и национални групи. Во државните и меѓународни форуми на жени се истакнува дека рамноправноста, покарај поделата на семејните обврски, развој и мир, се неопходни услови за постигнување на оптимално здравје во текот на целиот живот.

90. Жените имаат различен и нерамноправен пристап до основните здравствени ресурси, вклучувајќи го и примарното здравство со цел превенција и лечење на детски болести, неухранетост, анемиа, диареа, преносливи болести, маларија, други тропски болести и туберкулоза. Жените, исто така, имаат нееднаква и нерамноправна можност на заштита, унапредување и одржување на своето здравје. Во многу земји во развој недостатокот на итна гинеколошка служба е посебен проблем. Здравствената политика и програми често само ги повторуваат половите стереотипи и не ги земаат предвид општествено-економските разлики и други разлики меѓу жените и не може во целост да водат сметка за недостатокот на зависност на жените врзано за нивното здравје. Здравјето на жените, исто така, е под влијание на половата дискриминација и здравствениот систем и несоодветните здравствени услуги кои им се даваат на жените.

91. Во многу земји, особено во земјите во развој, намалувањето на средствата за јавното здравство, а во некои случаи и структурално прилагодување на придонесите, го влошуваат системот на јавно здравје. Покрај тоа, приватизацијата на здравствените системи без соодветна гаранција за единствен пристап кон евтино здравство, понатаму ја намалува расположливоста на здравствените услуги. Оваа состојба не само што директно го погодува здравјето на жените и женските деца, туку создава и непропорционално голема одговорност врз грбот на жените, чии повеќекратни улоги вклучувајќи ги и нивните улоги во семејството и заедницата често не се признати, па така тие не добиваат нужна општествена, психолошка и економска поддршка.

92. Правото на жените на највисок можен стандард за здравјето, мора да се осигура во текот на целиот нивен животен циклус рамноправно со мажите. Жените ги загрозува многу слична состојба како и мажите, но жените поинаку ги поднесуваат. Доминацијата на сиромаштија и економска зависност на жените, нивното искуство со насилството, негативните ставови за жените и женските деца, расни и други облици на дискриминација, ограничена моќ која жените ја имаат врз својот сексуален и репродуктивен живот и недостатокот на влијание при одлучувањето е општествена реалност која има негативни последици врз нивното здравје. Недостатокот од храна и неправедната распределба на храната за жените и женските деца во домаќинствата, неадекватен пристап до исправна водоинсталација, санитарија и гориво, особено во селските и сиромашни градски средини, како и недостапно сместување – сите овие фактори ги оптоваруваат жените и нивните семејства и имаат негативни последици врз нивното здравје. Здравјето е основен предуслов за водење на продуктивен и исполнет живот и право на сите жени да ги контролираат сите аспекти на своето здравје, особено својата плодност, што е еден од основните услови за нивно јакнење.

93. Дискриминацијата на девојчињата, која често доаѓа како последица на преференција на машките деца, во пристапот на храна и здравствени услуги го загрозува нивното сегашно и понатамошно здравје и благосостојба. Условите под кои девојчињата се принудуваат на рано мажење, бременост и раѓање, како и нивното трпење на штетно однесување како што е генитално обречување, претставуваат сериозен ризик за здравјето на девојчињата. На адолесцентките во текот на растењето им треба одредена помош, но често немаат пристап до нужните здравствени и прехранбени услуги. Советувањето и пристапувањето до информации за сексуалното и репродуктивно здравје за адолесцентите сè уште е неадекватен или воопшто го нема, а правото на младите жени на приватност, доверба, почитување и свесна согласност често не се зема предвид. Девојките се и биолошки и психосоцијално почувствителни на сексуалното злоставување, на насилството и проституцијата, како и на последиците од незаштитени и прерани сексуални односи од момчињата. Трендот на рано сексуално искуство, комбиниран со недостаток на информации и служби, го зголемува ризикот од несакана рана бременост, ХИВ и други полово преносливи болести, како и од ризични абортуси. Раното породување и понатаму е пречка за унапредување на образовниот, на економскиот и на социјалниот статус на жените во целиот свет. За младите жени раното мажење и раното мајчинство може сериозно да го скрати образованието и можностите за вработување, со што тие ќе имаат долгорочни последици на квалитетот на нивниот живот и животот на нивните деца. Момчињата често не се едуцирани за почитување на самоодредувањето на жената и поделба на одговорностите со жените во однос на сексуалноста и репродукцијата.

94. Репродуктивното здравје е состојба на комплетна физичка, психичка и социјална благосостојба и не се однесува само на отсутност на болести или инвалидност, туку и за сите прашања врзани за репродуктивниот систем, неговите функции и процеси. Според тоа, репродуктивно здравје подразбира состојба на задоволувачки и сигурен сексуален живот и способност за репродукција, слобода на одлучување, кога и колку често тоа ќе го чини. Имплицитни во овој последен услов се правата на мажите и жените на информираност и пристап до сигурни, ефективни, достапни и прифатливи методи за планирање на семејството по свој избор, како и други методи по свој избор за регулирање на плодноста, а кои не се илегални, како и право на пристап кон соодветни здравствени услуги кои на жените ќе им безбедна бременост и породување, што ќе му овозможи на брачниот пар најдобри услови да добијат здраво дете. Во смисла на горната дефиниција за репродуктивното здравје, истото се дефинира како констелација на методи, техники и услуги со кои се придонесува за репродуктивното здравје и добробит преку превенција и решавање на проблемот со репродуктивното здравје. Тоа, исто така, го содржи и сексуалното здравје, чија цел е унапредување на животот и личните односи, а не само советување и грижа за репродукција и за полово преносливите болести.

95. Имајќи ја предвид горе наведената дефиниција, репродуктивните права содржат и одредени човекови права кои веќе се признати во меѓународното право, меѓународните документи за човекови права и други консензусни документи. Овие права се темелат на признавањето на основното право на сите парови и поединци, слободно и

одговорно да одлучуваат за бројот, разлика во годините и распоред за своите деца, како и да имаат информации и средства тоа да го чинат, но и највисок стандард на сексуалното и репродуктивното право. Исто така, овој пакет на права го вклучува и правото на одлучување врзано за репродукцијата без дискриминација, присила и насилство, како што стои во документите врзани за човековите права. При остварувањето на овие права треба да се води сметка за животните потреби, како и за потребите на идните деца, како и за одговорностите кон заедницата.

Промоцијата на одговорно остварување на овие права за сите луѓе би требало да биде фундаментална основа за политики и програми кои ги поддржува владата и заедницата во областа на репродуктивното здравје, вклучувајќи го и планирањето на семејството. Во склоп на својата ориентација, големо внимание треба да се посвети на унапредувањето на меѓусебното почитување и рамноправност во односите меѓу половите, а особено на исполнување на образовните и услужните потреби на адолесцентите. Многу луѓе не водат сметка за репродуктивното здравје заради следните фактори: неадекватно ниво на знаење за сексуалноста и несоодветни или лоши информации и услуги врзани за репродуктивното здравје; ризично сексуално однесување; дискриминаторска општествена практика; негативни ставови кон жените и женските деца и ограничувачката моќ на многу жени и женски деца врз нивното сексуално и репродуктивно животно.

Адолесцентите се особено чувствителни, затоа што немаат доволно информации и пристап до релевантните служби во повеќето земји. Возрасните жени и мажи имаат посебни прашања врзани за сексуалното и репродуктивното здравје на кои многу често не се работи.

96. Човековите права на жените го опфаќа и нивното право да имаат контрола и слободно и одговорно да одлучуваат за прашањата врзани за својата сексуалност, вклучувајќи го сексуалното и репродуктивно здравје, без присила, дискриминација и насилство. Рамноправните односи меѓу жените и мажите во однос на сексуалните односи и репродукцијата, вклучува и целосно почитување на интегритетот на личноста, бара меѓусебно почитување, согласување и делење на одговорност за сексуалното однесување и последиците од тоа.

97. Кај жените постои посебен ризик заради неадекватни реакции и недостаток на служби за задоволување на здравствените потреби врзани за полот и репродукцијата. Компликациите врзани за бременоста и породувањето е една од водечките причини за морталитет и морбидитет кај жените во периодот на репродукција и се присутни во многу делови на неразвиениот свет. Слични проблеми во одреден степен имаат и некои земји со економија во транзиција. Ризичното побацивање се закана за животот на голем број жени, што претставува сериозен проблем за јавното здравство, заради тоа што токму тие се најсиромашни и најмлади и се под највисок ризик. Повеќето случаи со смртни последици, здравствени проблеми и повреди можат да се превенираат преку подобар пристап до адекватни здравствени служби, вклучително и сигурни ефикасни методи за планирање на семејството и хитни гинеколошки служби, со што се признава правото на жената и мажот да бидат информирани, имаат сигурен пристап до ефикасни, евтини и прифатливи методи за планирање на семејството по свој избор, како и други методи за регулација на плодноста по свој избор, а кои не се спротивни на законот, право на пристап до соодветни здравствени служби кои на жените ќе им овозможат да ја изнесат бременоста и сигурно породување, а на паровите ќе им даде можност да добијат здраво дете. Способноста на жените да ја контролираат својата плодност претставува важна основа за уживање на другите права. Заедничката одговорност на жената и мажот за прашањата врзани за сексуалното и репродуктивно однесување е исклучително важно за унапредувањето на женското здравје.

98. ХИВ/СИДА и другите преносливи болести, чие пренесување понекогаш е последица на сексуалното насилство и имаат многу штетно влијание на женското здравје, особено на здравјето на девојките и младите жени. Тие често немаат можност да инсистираат на сигурно и одговорно однесување при сексуалните односи, а пристапот до информации и служби за превенција и лечење им е многу ограничен.

Жените кои претставуваат 50% од сите возрасни неодамна заразени со ХИВ вирусот и други полови заболувања, нагласуваат дека социјалната загрозеност и нерамноправната моќ во односите меѓу жените и мажот се голема препрека за сигурен сексуален однос и обидите за контрола на ширење на сексуално преносливи болести. Последиците од ХИВ зафаќаат и повеќе од здравјето на жената, нејзината улога на мајка и нејзиниот придонес во економското издржување на семејството. Социјалните, развојните и здравствените последици од ХИВ вирусот и другите сексуално преносливи болести мора да се гледаат од полово перспектива.

99. Сексуалното насилство вклучувајќи го физичкото и психичкото злоставување, трговија со жени и девојки како и другите облици на злоставување и сексуална експлоатација ги ставаат жените и девојките во позиција на висок ризик од физички и психички трауми, болести и несакана бременост. Таквите состојби често доведуваат до тоа жените да не користат здравствени и други услуги.

100. Менталните нарушувања врзани за маргинализација, немоќ и сиромаштија заедно со преоптовареноста од работа и стресот, како и се поголемата зачестеност на насилството во семејството, злоупотребата на токсични препарати стануваат се поголем здравствен проблем на жените. Жените во целиот свет, особено младите жени сè повеќе пушат и имаат сериозни последици по здравјето и здравјето на децата. Професионалните здравствени проблеми исто така добиваат на важност со оглед на тоа дека, голем број жени работат на слабо платени работни места, на формалниот или на неформалниот пазар на труд, во нездрав и заморни услови, а тој број и понатаму расте. Ракот на дојката и грлото на матката како и другите видови канцер на репродуктивните органи како и неплодноста, погодува се поголем број жени, истите можат да се спречат или лечат ако се откријат во рана фаза.

101. Со продолжување на животниот век и сè поголемиот број на возрасни жени, се појавуваат и здравствени проблеми кои бараат посебно внимание. Долгорочната здравствена перспектива на жените е под влијание на промените во менопаузата, кои во комбинација со животните услови и други фактори, како што се слаба исхрана и недостаток на физичка активност, можат да го големат ризикот од кардиоваскуларните болести и остеопороза. Други болести на зрелата доба, на стареењето и на инвалидноста кај жените исто така бараат посебно внимание.

102. Жените како и мажите, особено во селските и сиромашните градски средини, сè повеќе се изложени на еколошки здравствени ризици кои се предизвикани од еколошките катастрофи и деградација. Жените се поинаку чувствителни на разни еколошки опасности, загадувачите и препарати врз нив имаат поинакви последици од изложеност, отколку врз мажите.

103. Квалитетното здравство за жените често е недоволно на разни начини, зависно од локалните околности. Жените честопати не се третираат со почит, ниту им се гарантира приватност и доверливост, а не секогаш во целост се информирани за можностите и услугите кои им се на располагање. Во некои земји често доаѓа до прекумерна употреба на лекови при одредени случувања во животот на жените, тоа пак доведува и до хирушки интервенции и несоодветно лекување со лекарства.

104. Статистичките податоци за здравјето не се собираат систематски, не се класифицирани и не се анализираат според возраста, полот, општествено-економскиот статус и според воспоставените демографски критериуми кои користат на интересите и решавање на проблемите на подгрупи, со посебен акцент на загрозените, маргинализирани и други релевантни варијабли. Актуелни и сигурни податоци за морталитетот и морбидитетот кај жените, како и условите и болестите кои посебно ги погодуваат жените, во многу земји се недостапни. Релативно малку се знае за тоа како социјалните и економските фактори го погодуваат здравјето на жените и женските деца во сите возрасти, за давање на здравствени услуги на жените и женските деца, за начините на користење на тие услуги, како и за вредностите на превенцијата на болестите и програмите за унапредување на здравјето на жените.

Темите важни за женското здравје не се истражуваат на адекватен начин, а за истражување за здравјето на жените често нема средства. Медицинските истражувања за болестите на срцето (на пример) или епидемиолошките студии во многу земји често се спроведуваат само за мажи. Клиничките прегледи кои ги вклучуваат жените, а со кои се сака да се воспостават основни податоци за дозирање, придружни појави и ефектите од лекарствата, вклучувајќи ги и контрацептивните средства, забележително недостасуваат и не се во склад со етичките стандарди за истражувања и експерименти. Многу протоколи за терапија, медицинско лекување и интервенции кои се даваат на жените се втемелени на истражувања направени врз мажи, без никакво дополнително испитување или прилагодување во смисла на половите разлики.

105. Во решавање на нееднаквоста во здравствениот статус и нерамноправниот пристап на неадекватните здравствени услуги за жените и мажите, владите и другите фактори би требало да промовираат активна и видлива политика, насочување на половите перспективи во сите политики и програми, така што пред да се донесат одлуки треба да се направи анализа на ефектите посебно за жените, а посебно за мажите.

ВАЖНИ ВЕШТИНИ ВО ПРОЦЕСОТ НА СОВЕТУВАЊЕ

Следните насоки се понудени како предлози што вие како феминистичка советничка треба да ги имате на ум и кои треба да се обидете да ги постигнете додека разговарате со жената. Овие насоки можат да ви бидат потсетник пред почетокот на секој разговор.

АКТИВНО СЛУШАЊЕ

Активното слушање е вештина која бара вежба со цел зголемување на ефективност на феминистичката советничка. Активното слушање е процес на комуникација со жената. Можно е на почетокот меѓу вас и жената да постои недостаток на доверба, имајте на ум дека тоа полека ќе исчезне ако на жената и покажете дека ѝ верувате, ја разбирате, не ја осудувате и искрено сакате да ѝ помогнете. Довербата која жената ви ја укажува, морате да ја развивате и чувате. Советничката треба да ја заслужи таа доверба со своето доверливо и одговорно однесување кон жената. Внимателно ги слушате реакциите на жената, таа ќе изнесе проблем кој неа може да и се чини нерешлив. Вие како советничка мора да разберете дека жената е многу вознемирена и се плаши. Разговарајте со жената на начин кој покажува дека сте го слушнале тоа што таа ви го кажала. Обидете се со прашања кои поттикнуваат да ѝ помогнете да ги опише сите аспекти на својот проблем, како и кога почнало, кој е вклучен.

Жена која преживеала насилство најчесто ќе се обиде вербално да ја намали сериозноста на состојбата. Тоа често укажува на тоа дека жената има низок степен на самодоверба или дека нема доверба во вас. Со жената потребно е да се комуницира на начин што вие како советувачка ќе го практикувате, односно што помалку вие да зборувате и да сте помалку сосредоточени на себе, со тоа отворате простор жената да зборува.

ПРЕТХОДНО ИСКУСТВО МОЖЕ ДА БИДЕ КОРИСНО

Дознајте како жената се соочила со слични и различни проблеми во минатото. Ова и помага на советничката да ја препознае способноста на жената како таа дотогаш ги решавала проблемите.

РАЗГЛЕДАЈТЕ ГИ АЛТЕРНАТИВИТЕ

Разгледajte различни алтернативи во врска со решавање на проблемот. Не постои универзално решение кое важи за секого.

НАСОЧЕТЕ СЕ НА ПРИЧИНАТА ЗА ЈАВУВАЊЕ

Некои жени во разговорот ќе одат од тема на тема без видлив правец. Насочете се на сегашноста („тука и сега“), на конкретна причина за барање помош и обидете се да утврдите дали тоа е проблемот во врска со кој треба да ѝ дадете соодветен совет и поддршка.

НЕМОЈТЕ ДА ВЕТУВАТЕ

Ниогаш не давајте лажна надеж и не давајте лажно охрабрување. Не ветувајте на жената ништо што не можете за неа да направите. Избегнувајте коментари како што се: „Разведете се, наскоро се ќе биде добро“. Запознајте ја жената со нејзините права и со сè што ја очекува во процесот на напуштање на насилникот. Само жената сама може да одлучи што ќе биде нејзин избор и автономна одлука.

Ако жената очекува вие наместо неа да донесете одлука, кажете и дека тоа е невозможно. Прашајте ја: „Што би сакала ти да направиш?“; „Ако би можела ти самата нешто да направиш, што би било тоа?“; „Што мислиш, што би било најдобро за тебе?“

НУДЕЊЕ РЕШЕНИЈА ЗА ПРОБЛЕМОТ

Помогнете и на жената да ги разгледа опциите кои и стојат на располагање. Не сугерирајте решенија кои за неа според ваше мислење би биле најдобри. Одлуката на кој начин жената ќе го реши проблемот мора да ја донесе таа лично. Вие треба да ја насочувате кон пронаоѓање на решение. Така жената ќе има можност да размисли за својот избор, а тоа ќе резултира со автономна одлука која ги задоволува нејзините потреби. Со таков пристап ќе ја охрабрите жената, затоа што таа самата ја презела одговорноста за одлуката која ја донела.

ПРАШАЊА НА СОВЕТНИЧКАТА КОИ ПОЧНУВААТ СО „ЗОШТО“

Понекогаш прашањата кои почнуваа со „зошто“ можат кај жените да предизвикаат несигурност и одбранбен став, негативен ефект. Затоа подобро е прашањата да ги започнете на пр. со реченицата: „Можеш ли малку повеќе да ми кажеш за таа состојба?“

БАРАЊЕ НА ПОЈАСНУВАЊЕ

Кога не ги разбирате случувањата за кои жената ви говори, бидете отворена и кажете и дека не ја разбирате, и дека нешто ве збунува. Замолете ја жената тоа да ви го појасни.

НЕСПОСОБНОСТ ЗА ДОЛГО СЛУШАЊЕ

За жал, повеќето од нас немаат способност на активно и внимателно слушање. Феминистичките советувачки треба да „слушаат“ со очи, уши, со сите сетила, а тоа претставува објективен напор сопственото внимание подолго време да го насочите на жената која зборува.

НИЕ ЗБОРУВАМЕ, НЕ ЈА СЛУШАМЕ ЖЕНАТА

Советничката треба да ја следи и активно да ја слуша жената. Оние советнички кои немаат способност да молчат и ги слушаат другите жени, нема добро да го изведат разговорот и советувањето. Советничките кои непрекинато зборуваат не се слушателки и со самото тоа нема да им бидат од корист на жените.

НЕДОСТАТОК НА СКРОМНОСТ НА СОВЕТНИЧКАТА

Ако навестица сакаме да ја чуеме и слушаеме жената, мораме да се научиме на скромност. Мораме да ја надминеме сопствената ароганција и идеја дека НИЕ, советничките сме посупериорни. Мораме да се ослободиме од идејата дека, да се научи некого за нешто не значи себе да се направиме посупериорни во однос на другите.

РАБОТА СО СПЕЦИФИЧНИ ЧУВСТВА

Целта на советувањето е кај високо трауматизираната жена која претрпела насилство и кај која превладува стравот да се врати самодовербата и таа сама автономно да донесе одлука за излез од насилството. За време на советувањето, еднократно или потрајно, советничката треба да се насочи кон индивидуалните потреби на жената. Овозможете и на жената да ги искаже чувствата, понудете и помош и поддршка, идентификувајте го проблемот во соработка со жената. Тоа се основните услови жената да може да почне нов живот без насилство и да ја врати контролата над својот живот.

ЧУВСТВО НА НЕМОЌ

Високо трауматизираните жени по правило се чувствуваат немоќно. Најголемата вредност која можете да ѝ ја дадете е вашето верување во тоа дека таа може да ја врати контролата врз сопствениот живот. Можеби вие сте единствената која неа ѝ верува, најдобар момент тоа да ѝ го покажете, и дадете до знаење е тогаш кога таа чувствува дека врз својот живот нема никаква контрола. Можеби од вас ќе бара да донесете одлука наместо неа, немојте да паднете во таа замка. Секогаш одново поттикнувајте ја сама да донесе одлука, додека ја водите низ процесот на размислување, решавање на проблемот, сумирање и поставување на цели.

ЧУВСТВО НА ВИНА

Често жените кои се високо трауматизирани од насилството, чувствуваат вина за насилството кое го претрпеле. Кога жената ќе дојде во советувалиште, изјавува дека е тажна, беспомошна, збунета и не знае како би требало да се однесува за да го избегне насилството, жените се чувствуваат виновни за насилството кое го претрпеле, тие се фрустрирани, фатени во замка, се плашат од партнерот, понекогаш чувствуваат и лутина. Дополнително оптоварување за жените е чувството на вина, кое другите и го наметнуваат – роднините, пријателите, соседите, црквата, државните институции затоа што сите ние живееме во патријархално општество. Жените изјавуваат: „Ме претепа зато што зготвив грашок, а тој сакал гулаш“, „Ме нападна иако имаше десет испеглани кошули, а не сум ја испеглала сината која тој сакал да ја носи токму тој ден“, „Доцнев од работа заради застој во сообраќајот, кога се вратив дома ме обвини дека имам љубовник, дека затоа сум фригидна и немам односи со него“, „Ме претепа, па потоа ме силуваше“. Насилникот секојдневно говори дека, таа е виновна за тоа што тој ја тепа и психички, економски и сексуално ја злоставува. Исто така на жената и зборува и дека тој никогаш тоа не би го правел, ако таа е добра жена, мајка, домаќинка и љубовница. На жената всушност не ѝ е јасно зошто тој е таков кон неа, па се обвинува себе за

сè што и се случува. Не ѝ е јасно зошто вика по неа, зошто ја навредува со грди зборови, зошто ја удира. Тој ѝ вели „Ти си виновна, ме предизвика“ - а таа се прашува каде згрешила. Во сите нас, повеќе или помалку при растењето и социјализацијата всадено е патријархалното уверение дека сме виновни ако некој не казнува. Во состојба на таква повреденост, разочарување и бол, жената навистина почнува да верува дека насилникот е навистина во право и дека таа е виновна.

ЛУТИНА

Сите личности кои се чувствуваат повредени, чувствуваат и лутина. Во суштина тоа е здрав знак во траума. Лутината може да биде здрава, ако се препознае и изрази. Жената треба да отвори простор да ја спознае својата лутина и да ја изрази онака како нејзе ѝ одговара. Некои од методите се разговор за нејзините чувства, пишување на лути писма за сторителот кои никогаш и не мора да ги испрати, удирање во перница, цедење на мокар пешкир, плачење. Лутината исто така може да биде и „гориво“ за акција.

Недостаток на лутина кај жените кои се високо трауматизирани од насилството може да биде знак на депресија. Жените се научени да не го подигаат тонот, да не го изразуваат своето мислење, да не ја покажуваат својата лутина. Кога жената, ја држи лутината во себе, таа силна емоција може да доведе до нејзино пасивно однесување. Вие како советничка во разговор со жената можете да забележите дека, ви се чини дека неа и е тешко лутината да ја насочи кон насилникот. Вашата забелешка можеби ќе помине незабележано, но барем сте „и ставиле буба во увото“. Понекогаш жената може да има тешкотии во изразувањето на лутината, па лутината ќе се интернализира како вина, депресија или физичка болест.

НИСКО САМОПОЧИТУВАЊЕ

Високо трауматизираните жени кои преживеале насилство, најчесто немаат позитивна слика за самите себе. Тоа е една од последиците на насилството. Чувството на страв и немоќ кај жените кои живеат со насилство може да го уништи нивното самопочитување. Кога жените доживуваат долгогодишно насилство, последното насилно однесување го гледаат како само уште еден инцидент во кој нејзината вредност е негирана. Советничката не смее да дозволи, жената да ја јакне слабата слика за себе. Наместо тоа, жената треба да се поддржи и да ѝ се каже дека благодарение на својата внатрешна сила и разум, и тоа што побарала помош, сето тоа го издржала и преживеала. Советничката во жената треба да ја бара нејзината внатрешна сила и позитивни квалитети. На тој начин ќе се зајакне нејзината самоверба.

НАСОКИ ЗА ТЕЛЕФОНСКО СОВЕТУВАЊЕ ВО ФЕМИНИСТИЧКИТЕ ЖЕНСКИ СОВЕТУВАЛИШТА И СОС- ТЕЛЕФОНИ

Знаењата кои се користат при телефонските разговори се истите оние кои важат и за разговорите во „живо“. Иако ги немате информациите кои ги дава говорот на телото, тоа можете да го надополните со информации кои ги дава промената на гласот и тонот.

Телефонскиот разговор честопати може да биде искуство кое создава анксиозност. Некои операторки се загрижени дека, не ќе можат да ги препознаат потребите на жените кои се јавуваат, додека други пак се плашат дека во текот на разговорот повредената жена можат ненамерно да ја повредат.

Со оглед на тоа дека не постои универзален начин на разговор за секој повик, важно е да се нагласи-важно е да се остане мирно. Смирувачкиот глас на советувачката може да и помогне на жената која е многу вознемирена. Ако операторката е анксиозна, својата анксиозност може да ја пренесе на жената и да го зајакне чувството на жената дека нејзиниот проблем нема решение. Жените кои се јавуваат имаат различни чувства како што се: страв, вина, анксиозност, збунетост, бес. Важно е на жените да им дозволите да ги изразат своите чувства онака како ним им одговара. Советничките се тука за да им помогнат на жените осветување на она што тие го чувствуваат. Дајте им до знаење дека нивните чувства се нормална реакција на ненормалната состојба со насилството во кое живеат. Важно е советничките за време на разговорот да покажат топлина, грижа, внимание, и сочувство. Кога жената има негативни емоции, како што се вина и страв, вашата топлина можат да ја смират и утешат.

ФАЗИ НА РАЗГОВОРОТ

Моделот кој се состои од четири фази е основата на нашата работа. Може да се користи како водич во разбирањето

на специфичните подрачја кои се покриени со нашата интервенција и нивна примена. Четирите чекори се:

1. Воспоставување на блискост и доверливост
2. Разјаснување и дефинирање на состојбата
3. Испитување на алтернативи
4. Заклучување

1. Воспоставување на блискост и доверба

Советничката мора да воспостави чувство на блискост и доверба со жената која се јавува. Чувството за блискост и доверба се важни затоа што се единствен начин на кој можете да ја стекнете довербата на жената. Советничката тоа може да го постигне давајќи и на жената до знаење дека е загрижена за неа и сака да и помогне. Бидете уверливи и сетете се дека вашиот глас и тон е алатка со која ги пренесувате на жената вашите чувства. Подеднакво важно е и на кој начин, и со каков глас нешто зборувате, како и она што го зборувате.

2. Разјаснување и дефинирање на состојбата

Советничката треба да има разбирање за чувствата на жената и нејзинит однос кон проблемот кој го има. Тоа ќе ви помогне да разберете како таа ја гледа состојбата. Исто така важно е да имате разбирање за чувствата и нивната поврзаност со состојбата на жената. Исклучително важно е и внимателно ја слушате и да ја охрабрите жената да ја објасни својата состојба. Вашата работа е да олесните и насочувате. Помогнете и своите различни чувства да ги стави во рамка во која ќе може да се бори со проблемот. Користете вештини во комуникацијата, како што се рефлексивна и емпатија. Целите можат да се однесуваат на тоа што едната може да очекува од другата и што жената може да добие од разговорот.

а) Чекори за разјаснување на состојбата:

Можеш ли да зборуваш за тоа што се случило?

Дали си во ред?

Дали си на сигурно место?

б) Набљудувајте и дискутирајте за состојбата на жената за време на разговорот за: размислувањето, однесувањето, чувствата, состојбата со физичкото здравје, проблеми во комуникацијата

Можеш ли да ми кажеш што се случува?

Како сега се чувствуваш?

в) Идентификувајте го првото насилно случување и случувањата кои следеле

Можеш ли да ми кажеш што се случи?

Можеш ли да ми кажеш што се случи по тоа прво насилно случување па се досега?

г) Одредете ги облиците и траењето на насилните случувања на кои жената била изложена по првото насилство. Прашајте ја жената кога почнала да се чувствува вознемирено и дали веќе се обидела да го решава проблемот.

3. Барање на решение за проблемот

Кога жената ве повикува, вие ќе почувствувате дека состојбата е потполно разјаснета, а чувствата потполно испитани, можете да поминете на барање, на различни начини за решавање на проблемот. Важно е да се разговара за можните излезни решенија, дури и за оние кои на прв поглед се чинат непожелни и неразумни. Тогаш жената ќе може самостојно да донесе одлука и одбере на кој начин ќе го решава својот проблем, од најдоброто па се до потполно најнеприфатливото решение за неа лично.

Советничките не го бираат најдоброто решение наместо жената, не ја осудуваат и не ја морализираат. Секое решение на проблемот, на жената треба да ѝ го предочите со сите негови позитивни и негативни страни. Така таа полесно ќе донесе одлука, која најмногу ќе одговара на нејзините потреби, желби и очекувања.

4. Заклучување

Во оваа фаза важно е да се провери напредокот. Присетете се на сите фази на разговорот, проверете да не сте изоставиле некоја важна област или недоволно сте ја покриле. Кога се наоѓате во оваа фаза, важно е да ги покриете

сите аспекти на проблемот. Дадете ѝ го на жената најдоброто што можете, ако бара директен состанок и контакт со вас, овозможете и го тоа. Ако пак жената треба да се упати на некое друго место, кое ќе ѝ биде од помош, направете го тоа. Останете во допир со чувствата на жената, дајте ѝ до знаење дека сте со неа. Во оваа фаза постои можност кај жената да забележите засилена анксиозност, не плашете се да се вратите неколку фази наназад, ако е потребно, дополнително охрабнете ја и кажете и дека верувате во нејзината сила. Разговарајте со жената за нејзините планови и за тоа како мисли да ги оствари. Задачата на советничката е да и помогне на жената, да го реши проблемот поради кој се јавила, но тоа не е единствената задача, таа треба заедно со жената да работи на процесот на нејзино дополнително јакнење, враќање на позитивната слика за себе, врќање на способноста за решавање на животни проблеми во иднина—односно жената да преземе контрола и одговорност врз својот живот.

ПОСЕБНИ ПРИМЕРИ ПРИ ТЕЛЕФОНСКО СОВЕТУВАЊЕ

Следните предлози се однесуваат на прашања од отворен тип кои го олеснуваат разговорот со жените:

Создавање блискост

- *Те слушам, можеш ли да зборуваш?*
- *Можам ли да ти помогнам?*
- *Како можам да ти помогнам?*
- *Јас сум тука за тебе и сакам да ти помогнам, можеш ли да ми кажеш нешто за твојот проблем кој те мачи?*
- *Ако сакаш твоето вистинско име не мораш да ми го кажеш, можеш да ми веруваш, овој разговор е доверлив и никој нема да знае дека сме разговарале.*

Проценка на безбедноста

- *Дали си на сигурно?*
- *Постои ли сигурно место каде би можела да отидеш, сама или со помош на лице од доверба?*
- *Дали си сама во собата/станот/куќата?*

Проценка на физичката состојба

- *Дали си повредена?*
- *Какви повреди имаш?*
- *Беше ли на лекар на преглед?*
- *За тебе и твоето здравје важно е да отидеш на лекарски преглед.*
- *Можеш ли тоа да го направиш сама или со помош на лице од доверба?*
- *Имаш ли здравствено осигурување?*

Разговор за самото случување

- *Што се случи денес, опиши ми ја состојбата!*
- *Кажми ми каде, кога и како тоа се случи?*
- *Кажми ми како се чувствуваше додека траеше насилството?*
- *Кажми ми како се чувствуваш сега во однос на насилството кое го доживеа?*

Проценка на поддршката од страна на блиски лица

- *Дали досега веќе некому си зборувала за тоа што ти се случува?*
- *Ако си, кому?*
- *Како реагираа, што ти советуваа?*
- *Имаш ли уште некој со кого за тоа можеш да разговараш?*

Кога почнаа проблемите

- *пред заедничкиот живот*
- *по венчавањето (колку потоа)*
- *за време на бременоста*
- *по губењето на работата*
- *нешто друго*

Помош во решавање на проблемот

- *Што ти е потребно сега, што сакаш да направиш?*
- *Ти треба ли помош од адвокатка?(ако ја имате во вашиот центар)*
- *Ти треба ли помош од психолог?(ако ја имате во вашиот центар)*
- *Сакаш ли насилството кое го доживеа да го пријавиш во полиција?*

Заклучување

- *Како се чувствувааш сега по овој разговор?*
- *Постои ли можеби уште нешто за кое сакаш да разговараш, а досега не си имала можност?*
- *Јави се, ако повторно имаш потреба да разговараш со нас.*
- *Миле ми е што се јави кај нас.*

На жените им е потребно феминистичко женско советување. Често жените кои се јавуваат не се во можност да се искажат, како се чувствуваат или што сакаат, заради големата трауматизација и насилството на кое биле изложени. Понекогаш молчат, а понекогаш плачат.

ПОВИК НА ЖЕНИ КОИ МОЛЧАТ

Некои жени тешко ги изразуваат своите чувства преку телефон:

- Затоа што не се во личен контакт со советничката
- Се плашат од телефонски разговор, затоа што насилниот партнер е политички и/или економски влијателен
- Се плашат партнерот да не го прислушува разговорот
- Се плаши дека ќе се дознае дека барала помош, затоа што ги контролира повиците

Сето ова може да биде причина поради која жените молчат кога се јавуваат на телефоните од феминистичките женски организации. Кога ќе се јави жена која молчи и не може да го артикулира проблемот поради кој се јавила, важно е советувачката повремено нешто да каже. Потребно е на жената која повикала да и се даде време да се охрабри и почне да зборува. Советничката во таква состојба може да се обиде да ја поттикне жената да прозборува:

- *„Сакам да ти помогнам“*
- *„Тука сум да те слушам и да ти помогнам“*
- *„Разбирам дека е тешко да се зборува за работите кои не болат“*
- *„Разбирам дека се срамиш, иако за тоа немаш причина, ти не си виновна за тоа што ти се случило, виновен е оној кој тоа го направил“*
- *„Ќе почекам уште малку, можеби ќе можеш да собереш храброст да ми кажеш нешто“*
- *„После тоа ќе ја спуштам слушалката и ќе ти кажам “до слушање“*
- *„Можеби следиот пат кога ќе се јавиш ќе можеш да ми кажеш што ти се случува“*
- *„Те молам јави се повторно кога ќе имаш можност и ќе бидеш поготвена да разговараш за она што ти се случува“*

Овој пристап не се однесува за жени кои говорат тивко и со паузи меѓу речениците. Со прифаќање на молчењето на жената која се јавила, продолжуваме да ѝ даваме поддршка на таа жена и ја охрабруваме повторно да се јави. Немојте нејзиното молчење да го толкувате како неуспех. Таа едноставно можеби сè уште не е подготвена да говори.

СТАНДАРДИ ЗА ЖЕНСКИТЕ ПРИФАТИЛИШТА

Декларација за насилство врз жените на Обединетите нации, ја препознава историската нерамнотежа на силата меѓу жените и мажите како причина за насилството.

Затоа феминистичките женски прифатилишта развиваат пристап кој предвидува ослободување на жените од нивните насилни врски и нивно еманципирање од контролата на мажите. Работата на автономните феминистички женски прифатилишта за жени, настојуваат прекинување на насилството. Дали жената ќе ја прекине насилната врска или не, тоа треба да биде нејзина одлука која мора да се почитува.

Погрешно би било да се следи целта на сочувување на семејството по секоја цена, наместо прво и најважно – обид да се прекине насилството врз жената. На насилните мажи мора да им биде јасно дека нема оправдување за насилство и дека одговорноста за прекинување на истото зависи единствено од нив. Практичното искуство стекнато во автономните женски прифатилишта во последните три децении, покажува дека феминистичките и еманципациски принципи и пристапи, одлично функционираат при давањето на потребната помош на високотрауматизираните жени и нивните деца.

Владата и државните тела ова искуство треба да го земат предвид при зголемување на бројот на женските сервиси против насилството.

Декларација на ОН против насилството врз жените го дефинира насилството како:

„Секаков чин на родово насилство кое има, или би имало како последица физичка, сексуална или психолошка штета или закана за жените, вклучувајќи закани за такво нешто, присила или самоволно одземање на слободата, било да се работи за приватниот или јавниот живот“ (Обединети нации, 1993б, член 1. и 2.)

„Владите треба (...) да ја препознаат важната улога на женските движења и невладините организации низ целиот свет во подигањето на свеста и намалување на проблемот со насилството врз жените; Поддршка и унапредување на работата на женските движења и невладините организации, како и тесна соработка со нив на локално, национално и регионално ниво“ (Обединети нации, 1993б, член 40. и п.).

„Владите треба (...) во државните буџети да вклучуваат адекватни финасиски ресурси за свои активности насочени кон елиминација на насилството врз жените“ (Обединети нации, 1993б, член 4.х).

Пекингска платформа за акција

Во неа се бара: „Обезбедување на добро финасирани прифатилишта за помош на девојчињата и жените кои преживеале насилство, како и медицинска, психолошка помош и други советодавни сервиси, бесплатна и евтина правна помош, адекватна асистенција во изнаоѓање на средства за живот;

Организирање на јазично и културолошки достапни сервиси за жени и девојчиња мигрантки, вклучувајќи активистки-мигрантки кои биле жртви на родово базирано насилство;

Да се препознае ранливоста од насилство и други облици на злоставување на мигрантките, вклучувајќи работнички-мигрантки, чиј работен статус во земјата зависи од работодавачот кој може да ја искористи нивната состојба;

Да се поддржат иницијативите на женските невладини организации од светот во подигање на свеста за проблемот со насилството врз жените и во придонесот за елиминирање на истото“ (Обединети нации 1995, член 125.)

Одбор на министри на Европа-Препорака Rec (2002)5 го дефинира семејното насилство како еден од облиците на насилство врз жените:

„Насилството кое се случува во семејството или домот, вклучувајќи физичка или ментална агресија, емоционално и психолошко злоставување, силување и сексуално злоставување, инцест, силување меѓу сопрузите, постојани или повремени партнери и домашните, злосторства направени во име на честа, женска генитално и сексуално обрежување и останати традиционални обичаи штетни за жените, како што се и присилните бракови.“

Препораки од Совет на Европа 2002(5)

5. „да се охрабри на сите нивоа работата на НВО, вклучени во борбата против насилството врз жените и да се покрене активна соработка со НВО, вклучувајќи адекватна логистичка и финансиска поддршка“ (Совет на Европа 2002)

Пример од Република Хрватска:

5.) Национална стратегија за заштита од семејно насилство за период 2011–2016 год.

VI. ЗГРИЖУВАЊЕ И ПОДДРШКА НА ЖРТВИТЕ ОД СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО

Мерки

1. Обезбедување на финансиска поддршка за работата на прифатилишта и советувалишта за жртви на семејно насилство кои ги водат организациите од граѓанското општество на подрачјето на цела Република Хрватска

2. Обезбедување на згрижување на деца и возрасни лица жртви на семејно насилство.
3. Поттикнување на локалните и подрачни (регионални) самоуправи за обезбедување на континуирана финансиска поддршка наменета за работа на прифатилиштата за жртви на семејно насилство.
4. Финансиска да се поддржи спроведување на проекти и програми кои ги работат граѓанските организации, кои работат на превенција на појавата и сузбивање на различните облици на семејното насилство.

СТАНДАРДИ ЗА РАБОТА НА АВТОНОМНИТЕ ФЕМИНИСТИЧКИ ПРИФАТИЛИШТА ЗА ЖЕНИ КОИ ПРЕЖИВЕАЛЕ МАШКО НАСИЛСТВО

Прифатилиштата се станбен простор со примарна цел за сигурно и тајно сместување на жените и нивните деца кои преживеале машко насилство. Прифатилиштето обезбедува сигурно сместување, во кое жените и нивните деца можат да живеат без страв од тоа дека ќе бидат злоставувани.

Прифатилиштето обезбедува посебни услуги и мерки на безбедност за високо трауматизираните жени и нивните деца.

ЦЕЛИ:

- Превенција од машкото насилство врз жените и децата
- Заштита на високо трауматизирани жени и деца кои преживеале насилство, прекинување на акутната фаза на насилство
- Поддршка и помош – давање на разни услуги на жените и децата, јакнење на жените.

ПРИФАТИЛИШТАТА ДЕЛУВААТ СПОРЕД СЛЕДНИТЕ ПРИНЦИПИ:

- На проблемот со машкото насилство врз жените се пристапува како на резултат од историски нееднаквите односи меѓу жените и мажите и е одраз на постоечките родови односи во политиката и општеството. Машкото насилство е општествен и политички проблем, а не приватен проблем на одделни жени. Жени помагаат на жени – помош за самопомош.
- Активно и пристрасно залагање за жените кои преживеале насилство, со став дека за машкото насилство врз жените и децата нема оправдување.
- Да се верува на жените дека преживеале насилство дури и тогаш кога нема физички или материјални докази.
- Почитување на правото на самоопределување, односно правото на жените сами да одлучуваат за својот живот. На нејзината одлука не смее да се влијае и мора да се прифати. Колку жената сака да остане во прифатилиштето, дали ќе се разведе или ќе се врати кај партнерот, зависи само од самата жена.
- Тајност и анонимност за жените и децата, што значи дека никакви информации за жената и децата, вклучувајќи ги и нивните имиња не се проследуваат никому без нејзина согласност.
- Почитување на различности и толеранција
- Примање на жените во прифатилиште без оглед на нивната возраст, работен статус, образование, економски статус, вера, националност, етничка припадност, сексуална ориентација, имаат ли деца или не .
- Прифатилиштата треба да бидат отворени од малцински групации кои биле жртви на каков било облик на насилство.
- Децата мора да бидат заштитени од насилството и од сторителот.
- На жените кои го преживеале насилство и нивните деца прифатилиштата треба да им се лесно достапни.
- Сервисите за поддршка и помош треба да вклучуваат женски советувајќишта, кризни центри, женски групи, работилници за самопомош, проактивни сервиси (работа за подигање на свеста), бесплатна правна помош.
- Забрана на дискриминација на сите нивоа
- Одговорност
- Професионалност
- Транспарентно работење
- Бесплатно сместување и услуги за жените и нивните деца

Феминистички автономни прифатилишта за жени, основаат, отвораат и водат феминистички женски невладини, непрофитни и непартиски организации.

УСЛУГИ ВО ПРИФАТИЛИШТАТА:

Прифатилиштето задолжително дава:

- Сигурно сместување на тајна адреса
- Поддршка, помош и советување на жените за сите прашања врзани со искуство со насилство, прекин на насилна состојба, станбени и економски прашања, вработување, пензиско и здравствено осигурување, посредување при постапките со центрите за социјални работи, суд, полиција и други институции.
- Посредување меѓу жените и институциите
- Работа со децата
- Застапување при судски постапки до нивно завршување, пишување на различни поднесоци за жените и/или децата, правни совети
- Психолошко советување, спрема потребата и психотерапија
- Психолошко советување на децата, спрема потребата и психотерапија.

Покрај горенаведените услуги, прифатилиштето може, но не мора, самостојно или во соработка со други установи/ организации, да ги дава и следни бесплатни програми:

- Тренинзи за економско јакнење на жените кои преживеале машко насилство
- Информатички курсеви за жени кои преживеале машко насилство
- Други различни едукативни тренинзи
- Понатамошно школување на жените или завршување на започнатото школување
- Курсеви за самоодбрана

ЕТИЧКИ КОДЕКС вклучува, но не ограничено само на:

- Поверливост и анонимност
- Почитување на жената
- Неосудувачки пристап кон жените
- Поддршка за жените во правец на самоодредување и зајакнување
- Примање подароци
- Која било работа на активистките која може да се смета за конфликт на интереси

Во автономните феминистички женски прифатилишта и советувајќишта можат да работат само жени. Сите жени кои работат во прифатилиште или советувајќиштето мораат да ја застапуваат феминистичката идеологија и ставови – приватно и јавно, имање адекватни вештини, знаење и сензибилност за да можат правилно да одговорат на потребите на жените и децата кои преживеале машко насилство.

Активистките треба да можат да ја разберат динамиката на машкото насилство врз жените, треба да бидат специфично едуцирани за работа со жени кои преживеале машко насилство и адекватно платени за својата работа. Во прифатилиштата треба да работи и лице за работа со деца, поради тоа што 2/3 на станари/станарки се деца.

СТАНДАРДИ ЗА ПРАВНА И ПСИХОЛОШКА ПОМОШ ЗА ЖЕНИТЕ КОИ ПРЕЖИВЕАЛЕ НАСИЛСТВО

Жените кои преживеале машко насилство треба да бидат информирани за своите законски права и можности.

За време на советодавниот разговор, се проценуваат потребите и проблемите на жените кои преживеале насилство и се поставуваат приоритети. Важно е со жените да се разговара за сите можни опции и да ги поддржите жените во постигнувањето на нивните цели. Притоа треба да се има на ум:

- Жените треба да се поддржат во донесувањето на сопствените одлуки, а не да се одлучува наместо нив.
- Зајакнете ја, зајакнете и го самопочитувањето и одлучноста
- Освестување на жената за правото на избор и што ќе направи со својот живот
- Објаснување на жената за нејзините права и можности
- Ваго е да се направи проценка на степенот на опасност од насилникот и изработка на безбедносен план заедно со жената
- Важно е жената да се информира за сите облици на институционална помош: полиција, ЦСР, суд, обвинителство, здравство, социјална помош

Правна помош

Правните информации треба да опфаќаат:

- Закони кои се однесуваат на заштита од насилство
- Полициската постапка
- Постапката на надлежните служби според Протоколот за постапување
- Заштитните мерки, најнапред мерките за забрана за пристап, мерки за отстранување од станбениот простор, како и мерките за забрана од вознемирување и следење
- Законот за семејство, односно бракоразводната постапка, доделување на грижата за децата, издржување на децата/жената
- Законот за странци и Законот за азил
- Казнениот закон
- Правото на жртвата на финасиска компензација според казненото и граѓанско право
- Социјалните права

Правната помош, покрај насочените информации за правата, вклучува и пишување на тужби, одговор на тужбите, жалби, одговор на жалби, различни правни поднесоци, писма со намера, брзи белешки.

Психолошка помош

Целта на психолошката помош е:

- Помош на жената да го преработи трауматското искуство од насилството кое го преживеала
- Помош да и се врати добрата слика за себе, да стекне самодоверба и преземе контрола врз својот живот
- Помош на жената да стекне свест за своето право на избор, право на живот без насилство и овозможување на потполно заздравување од траумите
- Намалување на симптомите на траума, со цел потполно исчезнување на траумите

Сите облици на советување, психолошка и правна помош за високотрауматизираните жени и нивните деца, мора да бидат бесплатни, да гарантираат поверливост и анонимност, и да се одвиваат во сигурно, удобно и пријателско опкружување. Целта на советувањето е сигурност и добробит за жените и нивните деца.

Секогаш треба да се тргне од фактот дека, машкото насилство врз жените е кршење на темелните човекови права и највидлив облик на дискриминација на жените. Тоа е сериозно казнено дело и како такво треба да се сакционизира со максимална законски предвидена казна.

Некои од меѓународните документи и препораки кои се однесуваат на женските прифатилишта и женските невладини организации:

CEDAW Одбор, кој го следи спроведувањето на Конвенцијата на ОН, за елиминирање на сите облици на дискриминација на жените (CEDAW):

Општи препораки број 12 и 19 ги повикуваат земјите да:

“обезбедат адекватни сервиси за заштита и поддршка на жртвите на семејно насилство, силување, сексуални напади и други облици на родово базирано насилство.”

Препораките на Советот на Европа ја нагласуваат потребата за блиска соработка меѓу земјите членки и НВО. **Советот на Европа “препорачува на владата на земјата-членка да:**

1. Го преиспитаат своето законодавство и политики со цел да:

3. ги обезбедат сите мерки на национално ниво и да се координираат и фокусираат на потребите на жртвите и релевантните државни институции, како и невладините организации, да бидат вклучени во изработката и имплементација на нужните мерки, особено оние од препораките;

4. “на сите нивоа да се охрабри работата на НВО вклучени во борбата против насилството врз жените и отпочнување на активна соработка со овие НВО, вклучувајќи адекватна логистичка и финасиска поддршка.” (Совет на Европа 2002, п. 5).

Стандарди и Препораки од Конференција на експерти и експертки за борба на полицијата против насилството врз жените – Баден, декември 1998.

36. Женските невладини организации, први започнаа да се занимаваат со проблемот на насилството врз жените во јавноста и да даваат поддршка и помош на жените-жртви.

Сите земји треба да им оддадат признание на овие НВО и да дадат висок приоритет на нивната работа.

37. Земјите се одговорни за создавање на доволно густа мрежа на женски организации и доделување на финансиски средства како би ги платиле нивните активности. Во склад со препораките на Одборот за женски права во Европскиот парламент, треба да се обезбеди финансирање за женските НВО, но и на сите други организации кои се посветени на борбата против насилството врз жените.

Препораки на форумот на експерти и експертки на Конференција на ЕУ за насилството врз жените – Келн, 29 и 30 март 1999.

Форум на експертки и експерти 4: Организации за помош и соработка со институциите, Европска мрежа:

Сите национални влади се обврзани да отпочнат со финансирање на целокупната и бесплатната понуда и помош за злоставуваните жени и нивните деца, независно од нивниот статус, под водство на женските НВО. За таа цел помошта треба да ги вклучи женските прифатилишта, женските советувашишта, организациите за итни случаи, организациите кои даваат правна и социјална помош, понуди за помош за деца и интервентни проекти, за кои се развиени стандарди во Форумот на експертки и експерти 4 и треба да се имплементираат.

ПРОГРАМА ЗА КООРДИНИРАНА ИНТЕРВЕНЦИЈА НА ИНСТИТУЦИИТЕ И НВО ЗА ЖЕНИТЕ КОИ ПРЕЖИВЕАЛЕ РОДОВО БАЗИРАНО НАСИЛСТВО И ДИСКРИМИНАЦИЈА

Развивајќи пилот-програма за координирани интервенции на институциите и организациите на граѓанското општество во заедницата, за жените кои преживеале родово базирано насилство и дискриминација, се потпираме на нашето долгогодишно искуство во работа со жените-жртви, како и на други модели кои успешно се развиени и се имплементираат во светот. Целта на пилот-програмата е давање на сеопфатна помош и поддршка на жените-жртви на родово базирано насилство, на начин на кој во составот на поддршката ги вклучуваме сите релевантни чинители од локалната заедница во која проблемот се случува.

Овде прикажуваме краток приказ на моделот Дулут (Duluth) кој е прв координиран пристап на заедницата осмислен за совладување на машкото насилство врз жените и семејното насилство. По тој модел се развива и WAVE мрежата (Women Against Violence Europe).

МОДЕЛОТ ДУЛУТ (DULUTH) – КООРДИНИРАН ОДГОВОР НА ЗАЕДНИЦАТА¹

Моделот Дулут (Duluth) или координиран одговор на заедницата е прва мултидисциплинарна програма осмислена за решавање на проблемот на партнерско насилство врз жените, но и на семејното насилство. Темелите се на феминистичката теорија која подразбира дека машкото насилство врз жените и семејното насилство е резултат на патријархалната идеологија од која, мажите се охрабрени на различни начини да ја контролираат својата партнерка/семејство. Оваа програма почна со експериментална примена во градот Дулут (Duluth) во Минесота (САД) во 1981 год. на начин на координирани акции на разни институции кои се бават со машкото насилство врз жените и семејното насилство. Моделот Дулут го изработила група на активистки кои увиделе со кои проблеми се соочуваат жените кои преживеале партнерско и семејно насилство. Оваа програма стана модел за програми во други држави кои одлучиле поефикасно да го решаваат проблемот на насилството врз жените и семејното насилство. Дулут моделот од 2006 год. е најчестата интервенциска програма во областа на сузбивање на партнерското и семејното насилство, а се користи во Соединетите Американски Држави. Овој модел вклучува начин на размислување, за тоа како заедницата со заедничко работење, може да го совлада партнерското и семејното насилство.

Моделот Дулут (Duluth) ги применува следните принципи:

- Не ја обвинува жената која претрпела насилство, а одговорноста за насилството ја става на сторителот
- Развивање на политики и процедури според кои одговорноста за насилството се става на сторителот на

¹ Model Duluth – Coordinated Community Response (<http://www.theduluthmodel.org/change/community-response.html>)

насилството, а жената која преживеала насилство се штити од моментот на пријава на насилството во полиција, низ сите институции, во казнените и граѓански судски постапки.

- Земање предвид на искуствата на жените-жртви во процесите на креирање на наведените политики и процедури
- Верување дека користење на насилството е образец кој меѓународно се користи со намера за контрола и доминација врз партнерките и активно работи на промена на општествените услови кои го поддржуваат користењето на машкото насилство како облик на моќ и контрола врз жените.
- Нуди можности за промени на однесувањето на сторителот со помош на судски одредени едукативни групни програми за насилниците.
- Поддржува постојани расправи меѓу правосудните тела, членки/членови на заедницата и жртвите, како би се премостиле проблемите и би го подобриле одговорот на заедницата кон насилството.

Како функционира моделот?

Институциите работат заедно како би испробале нови пристапи

Кога институциите, од повикот на 911 упатуваат до судовите, сите работат заедно, со цел креирање политики и процедури кои заеднички се спроведуваат, целиот состав координирано работи на тоа одговорноста за стореното насилство да ја сноси сторителот на насилството. Секоја институција има дел од задачата за препознавање на недостатоците кои ѝ нанесуваат штета на жената. Секоја институција може да ја работи својата работа.

Ги штити жените, затоа што е развиен врз основа на нивните потреби и искуства

Понекогаш политиките и плановите создадени да им помогнат на жените им нанесуваат повеќе штета отколку корист. Пристапот од Дултовиот модел ги става гласовите на жртвите во средиште на сите политики и планови и на тој начин ги земаат предвид жртвите на насилство и нивните адвокати/ки кои учествуваат во процесот на донесување одлуки.

АВСТРИСКИ МОДЕЛ НА ЗАШТИТА ОД НАСИЛСТВО

Внимателна имплементација на сите релевантни закони за заштита од насилство е елемент на добра пракса која бара мноштво стратегии. Тие стратегии се:

- информирање и едукација на што поголем број луѓе од институциите и службите кои се одговорни за примена на законите
- едукацијата треба да ги опфати не само правните аспекти, туку мора да има предвид дека насилството врз жените и семејното насилство е широко распространет општествено политички проблем, кој остава огромни последици врз жените, децата и целото општество.
- развивање на сеопфатна системска едукација
- ангажирање на родово сензитивни лица на местото едукатори/ки
- информирање на јавноста за проблемот

Јасна дефиниција на проблемот

Јасна и сеопфатна дефиниција на насилството врз жените претставува предуслов за развој и спроведување на ефикасни интервенции. Една од пречките за развивање на мерките со цел борба против насилството врз жените, лежи во тенденцијата да се игнорира родовата природа на проблемот и се употребуваат изразите “семејно насилство” или “партнерско насилство”. Во контекст на семејството не се само жените погодени од насилството. Сите членови на семејството, без оглед на полот и возраста, може да бидат жртви. Но, важно е да се обрне внимание на фактот дека насилството врз жените има специфичен историски и општествен контекст, кој не смее да се занемари. Дефинициите вклучени во Декларацијата на ОН за елиминирање на сите облици на насилство врз жените велат: „Насилството врз жените претставува, секаков чин на насилство базиран на родово припадност кој резултира или има веројатност да резултира со физичко, сексуално или психолошко страдање на жените, земајќи ги предвид и законите од таков чин, присила или лишување од слобода, без оглед на тоа дали насилството се случува во јавниот или приватниот живот”. „Насилството врз жените е манифестација на историската нееднаква распределба на моќта меѓу жените и мажите, која пак довела до доминација и дискриминација врз жените од страна на мажите и спречување на рамноправноста меѓу половите.”

Потребни се сеопфатни и конзистенти насоки и политики за насилството врз жените, мониторинг и евалуација

На секоја институција која се занимава со решавање на проблемот на насилство врз жените, потребни и се јасни насоки во ова подрачје. Развојот и имплементацијата на насоките, како и мониторингот, треба да бидат составен дел на секојдневната работа во институциите како и управувањето со нив. За заштитата и безбедноста на жените и децата треба редовно советување во процесот на евалуација на насоките, како би се проверило, дали интервенциите биле корисни за жртвите. Важно е да се земат предвид специфичните проблеми на различните групи на жени (мигрантки, азилантки, припаднички на етнички малцинства, жени со посебни потреби, жени од рурални средини) и прилагодување на услугите и интервенциите според нивните потреби. Исто така од витално значење е секоја институција да развие насоки за постапување во случаите со насилство. Системско собирање на податоци, годишните статистики и редовните известувања исто така се инструменти за добра пракса.

Сигуроста како приоритет

Една од најголемите грешки кои се прават при интервенција при насилство врз жените е потценување на опасностите. Во Европа и дел од светот и понатаму се случува да има жени повредени или убиени од нивните (поранешни) мажи, партнери, тоа се злочини кои не се направени „однадеж“, туку се последица на долгогодишно насилство. Жените во процесот на напуштање на насилниот партнер се наоѓаат во голема опасност и повеќето од убиствата и обидите за убиство се извршени токму во оваа фаза. Затоа од голема важност е институциите кои работат со жени и деца кои преживеале насилство, во својата работа како приоритет да постават заштита и безбедност за жртвите и во својата работа редовно да употребуваат инструменти за процена на опасност. Тоа е показател на добри практики.

Развиени се неколку инструменти за процена на опасноста. Гондолф (Gondolf, 1999) во своите истражувања на програми наменети на насилниците, наведува дека најважен инструмент е внимателно слушање на жртвата, верување во изјавите на жртвата и сериозно разбирање на нејзината приказна. Планирањето на безбедност за секоја поединечна жртва, треба да стане стандард на добра практика на институциите и НВО, кои се занимаваат со проблемот на насилство врз жените.

Тренинзи и подигање на свест

Тренинзите и едукацијата за сите вработени во надлежните организации е уште еден показател на добри практики, кои бараат специфични и добро испланирани стратегии. За големи институции како што се центрите за социјална работа, полицијата, судовите и др. ова претставува сериозен предизвик и бара континуирани напори. Тука станува збор за институционалниот пристап: темата насилство врз жените треба да е интегрирана во програмите за перманентна едукација во сите професионални области. Еден од показателите за квалитетот на тренинзите е и неговиот континуитет и вклучување на нов персонал во тренинзите. За планирање и спроведување на едукациите, треба да се консултираат експертките од женските организации, затоа што така ќе бидеме сигурни дека перспективата на жртвата ќе биде земена предвид².

Мултисекторска работа

Неопходна е меѓусекторска соработка и координација меѓу различните институции. Поддршката на жените кои преживеале насилство, но и казните за сторителите бара меѓусебна соработка и поврзување на повеќе различни институции и служби. Меѓусекторската соработка меѓу професионалките/ците преку состаноци е од исклучителна важност за подобра заштита на жртвите. Неколку истражувачки студии покажале дека важните работи се научени на меѓусекторските состаноци, во случаи кога само еден/на вработен/на води случај на жртва низ целиот систем, се појавуваат препреки и блокади кои ги спречуваат ефикасните реакции. За жал, сè уште меѓусекторската работа е сведена на, само нешто повеќе од „декорација“. Состаноци, тркалезни маси, па дури и цели проекти не се во служба на заштита на жените од партнерско насилство. Резултати на ваквиот начин на меѓусекторска работа на крајот се: извештаи, работилници, конференции, кои прават минимални промени за поддршка, безбедност и давање на услуги за жените-жртви и неадекватно казнување на сторителот.

Превенцијата на насилството врз жените ќе биде делотворна, единствено ако релевантните институции меѓусебно редовно соработуваат и ги координираат своите интервенции на ефективен начин, тука повеќе од потребно е да бидат вклучени и женските НВО, затоа што се дел од тој систем. Меѓусекторската работа не е целосна ако не се

² WAVE-Network 2002.b.

вклучени и активистките од женските НВО преку сервисите за жртви (СОС телефони, советувањашта, прифатилишта), затоа што се специјализирани за таа работа и имаат драгоцено искуство повеќе од дваесет години работа со високо трауматизирани жени и деца кои преживеале насилство.

Одговорност на државата и партнерство со женски НВО

Работата на женските НВО кои работат со насилството врз жените, треба да бидат вклучени во мрежата на меѓусекторска соработка. Вклучување на активистките од женските организации при решавањето на проблемот на жените и децата-жртви на насилство е од голема корист, но само во случаи кога претставници/чки од институциите се родово сензибилизирани и информирани за феноменот на насилството. Од голема важност е и развивање на заедничка стратегија за меѓусебна соработка и вмрежување на државните институции и женските НВО.

Државата е должна на женските НВО да им обезбеди автономија во работата, како и повремено или постојано финансирање на услугите и сервисите кои организациите ги даваат на жртвите.

Поддршката на високотрауматизирани жени е планирана и имплементирана како интегрален дел на законот. Без елементите за поддршка на жртвите, правните мерки можат да бидат многу проблематични, ја доведуваат жената која трпи насилство да се чувствува оставена сама да ги сноси последиците од преземени правни чекори (на пр. пријавување на насилникот во полиција).

УЛОГАТА НА ЖЕНСКИТЕ НВО

Мрежата на достапни услуги за помош и поддршка на жените, претставува предуслов за елиминирање на насилството врз жените. Со обезбедување на соодветна помош, општеството покажува дека проблемот со насилството врз жените сериозно се третира и жртвите активно се поддржуваат. Ваквата мрежа е исто така неопходна за работата во превенција од страна на полицијата, судството, здравствените и образовните институции на кои женските организации им се потребни како партнери во давање услуги за советување и поддршка на жените-жртви на насилство. Женските НВО се многу важни за спроведување на правните одредби и нивна примена на ефикасен начин. Жените-жртви се сериозно истрауматизирани и потребно им е сигурно место и интензивна поддршка, затоа обезбедување на сигурно сместување во прифатилиште е од суштинско значење. Законите за заштита од насилство се нужни, но мора да се истакне дека не нудат решение за секој проблем. Еден од клучните критериуми на добра пракса е обезбеден пристап до услуги на помош и поддршка на жените, важен чекор во овој правец е отворање на национални и регионални СОС-телефони кои работат 24 часа, а повиците треба да бидат бесплатни.

Со јавувањето на СОС-телефонот, жената може да остане анонимна, а ќе добие бесплатна информација за своите права и можности. Ова е многу важно, заради тоа што многу жени се двоумат дали да побараат совет од надлежни институции. Бројот на СОС телефоните треба да биде видлив и јавен, што значи дека постојано треба да се рекламира. За да им се помогне и на жените мигрантки и припаднички на другите етнички заедници потребно е советувањата да бидат достапни и на нивните јазици.

Проактивен пристап: женските НВО имаат проактивен пристап при решавање на проблемот со насилство врз жените и даваат активна поддршка и помош на жените кои преживеале насилство.

Планирање на безбедност: основна задача на женските НВО е да направат процена на опасноста и да испланираат безбедносни мерки во соработка со жртвата. Од исклучителна важност е трауматизираната жена да се пресели на сигурно место (на пр. во прифатилиште). Потребно е да се разговара со жената за тоа колку е опасно по неа останувањето во заедничкиот стан/куќа.

Психолошка и советодавна помош и поддршка: жените кои се обраќаат на женските организации за помош и поддршка, треба да добијат бесплатна и лесно достапна психолошка помош, како би зајакнале и повторно воспоставиле контрола врз своите животи.

Правна помош: поддршка на жените во реализација на нивните права и придружба кога тие треба да се појават на суд е исто така една од задачите на женските организации. Насилството врз жените е проблем кој бара среднорочно

и долгорочно советување, давање помош во различни облици, низ подолг временски период.

финансиска помош и сместување: на жените кои претрпеле насилство, потребна им е финансиска помош доколку немаат свој приход и се финансиски зависни од насилникот. Затоа женските организации посредуваат меѓу жената и институциите, контактираат со центрите за социјални работи за жените брзо и без долги административни процедури да добијат еднократна социјална помош и/или постојана помош. Организациите нудат сигурно сместување во автономните прифатилишта каде се зголемува квалитетот на нивниот живот.

Мултисекторска соработка: важна задача на женските НВО е постојано унапредување на соработката со сите институции вклучени во решавање на проблемот со насилството врз жените (центри за социјална работа, полиција, правосуден систем, здравствени институции итн.)

За системски целосно да функционираат, заштитата и превенцијата од насилство, потребно е да се обезбедат следните добри практики:

- барем еден бесплатен СОС-телефон за итни случаи на ниво на цела држава отворен 24 часа дневно
- адекватен број на невладини женски прифатилишта за жени и деца
- адекватни стандарди на безбедност во автономните женски прифатилишта
- мрежа на бесплатни советувајќишта достапни во целата држава
- адекватна помош за специфични групи на жени: мигрантки, азилантки, припаднички на етнички малцинства, жени со посебни потреби
- професионална помош која ја даваат едуцирани експертки, активистки во женските НВО
- насоки и квалитетни стандарди за практична работа со жени и деца
- јакнење на жените и почитување на нивните одлуки
- демократски структури во женските организации, со почитување на автономијата и самоопределување на жените
- државата обезбедува автономија во работата на женските НВО, навремено и доволно финансирање на услугите кои се даваат на жените
- услугите треба да ги даваат едуцирани, искусни, автономни женски НВО во соработка со владините институции

СИЛУВАЊЕ И ДРУГИ ОБЛИЦИ НА СЕКСУАЛНО НАСИЛСТВО

Сексуалното насилство не е приватна, лична работа на жените. Тоа отсекогаш служело како средство за контрола врз жените, со што се одразува општествениот поредок, заснован на нерамнотежа на моќта меѓу жените и мажите, привилегии и доминација на мажите. Сексуалното насилство е општ наслов за многу облици на сексуално однесување, за кое е карактеристично да се случуваат без согласност, односно изнудени се со примена на сила и/или закани.

Овој облик на злоставување во брачни, вонбрачни и интимни врски, спаѓа во една од најтешките и психички најболни облици на насилство на кои се изложени жените. Ова злоставување е најтешко да се докаже, па со самото тоа и санкционира. За сексуалното злоставување, жените тешко проговараат, па тоа најчесто останува тајна меѓу жената и насилникот. Според мислењето на голем број центри за силувани жени во Америка, на едно пријавување на силување, петнаесет до дваесет случаи остануваат непријавени, што претставува исклучително висока темна бројка. Истражување кое е правено во 2003 год. на подрачјето на Република Хрватска, со научна методологија на веродостојни примероци (Автономна женска куќа Загреб и Дијана Отрочак) покажало загрижувачки висок процент на испитанички кои имале сексуален однос против нивна желба по барање на партнерот. Од вкупната бројка на жени опфатени со ова истражување, дури 34% од нив, т.е. секоја трета жена изјавила дека се чувствува силувана.

Сексуалното насилство најчесто ги вклучува следните облици:

Сексуално вознемирување—несакано сексуално однесување на јавно место, кое жената ја става во незгодна состојба на понижување или срам (а, кое не мора нужно да вклучува физичкиот допир). Најчесто тоа се несакани сексуални забелешки, понуди, шеги, однесување (израз на лице, движења, знакови со раце), изложеност на порнографија и сл. кои се манифестираат на различни места: на улица, работно место, училиште, на факултет, во јавен превоз, ресторани, кафулиња.

Сексуално уценување—предлагање или барање на сексуална услуга од страна на работодавец, директор, професор

или друга надредено лице кои има моќ, а се условува промена на статус, работно место, во училиште, на факултет. Присилување на секс–сексуално однесување извршено под присила и/или закани, како што се несакани/присилни допири по телото, допирање на интимни делови од телото, присилување на мастурбација.

Обид за силување–секој обид за сексуален однос против желбата на жената.

Силување–несакани/насилни облици на вагинална, анална и орална пенетрација. Силувањето не е сексуален чин, туку чин на насилство и докажување на моќта. Целта на силувачот не е остварување на сексуално задоволство, туку стекнување на моќ и доминација, понижување и контрола врз жените.

Инцест–сексуално злоставување од страна на лице кое е во крвно сродство

Други облици на сексуално насилство се: сексуално ропство, проституција, трговија со жени, експлоатација на деца со сексуални цели, на пр. присилување на деца на гледање порнографски содржини и учество на децата во порнографски содржини.

Силување и/или сексуално насилство врз жените, кај жените создава чувство на беспомошност и срам. Исто така создава и бариера која на жената и оневозможува да побара помош. Всушност чувствата кои жената ги има по силувањето–губење на контрола, страв, срам, понижување се причини заради кои жените ретко се одлучуваат да го пријават силувачот. Силувањето спаѓа во злочини кои се многу чести, а истовремено најмалку пријавени. Жените и понатаму во земјите од целиот свет се борат да им се верува на нивните изјави дека се силувани и дека не се виновни за силувањето кое го преживеале.

Денес и понатаму на силуваниите жени се гледа низ призма на бројни предрасуди, кои потекнуваат од патријархалното општество во кое живееме. Околината мисли дека на некој начин, жените сами тоа го сакале и барале, што исто така го поттикнува малиот број на пријави за силување. Феминистичките активистки сметаат дека силувањето и/или сексуалното насилство врз жените, претставуваат сериозна општествена опасност на која во целост треба да се спротивстават.

НАЈЧЕСТИ ПРЕДРАСУДИ ВРЗАНИ ЗА СИЛУВАЊЕТО

Најчести предрасуди се:

1. Повеќето силувања се случуваат во темни улици, сред ноќ

Силувањето се случува во секое време на денот и ноќта. Само 9% на пријавени случувања се надвор од домот. Повеќето се случуваат во сопствениот дом, од страна на брачен, вонбрачен, интимен партнер и пријател/познаник.

2. Најчесто силуваат непознати мажи

Во повеќе од 80% случаи на жени, ги силувале мажи кои им се познати, и на кои им верувале. Од тој број, повеќе од 50% се сопрузите, вонбрачни и интимни партнери.

3. Силувачите е лесно да се идентификуваат: тоа се лудаци/первертити кои се истакнуваат со својот изглед и однесување

Не постои типичен силувач, истражувањата покажуваат дека мажите кои силувале жени доаѓаат од сите социоекономски класи, расна и национална припадност. Нив не можете да ги препознаете според специфичен начин на облекување или однесување. Исто така според некои истражувања само 2% мажи обвинети за силување има потреба од психијатриски третман³.

4. Жртвите на силување најчесто се атрактивни млади жени

Секоја жена може да биде силувана, без оглед на физичкиот изглед, возраст, начин на облекување, социјален статус или начин на однесување. Многу често сексуално злоставувани се девојки и жени со физичка инвалидност, психичко нарушување или ментално ограничување.

5. Жените го предизвикуваат силувањето со својата облека или однесување

Голем број жени се уверени дека не спаѓаат во „таа“ категорија на жени кои можат да бидат силувани/сексуално злоставени, затоа што будно „внимаваат“ на своето однесување и начин на облекување. Факт е дека не се силувани само жени кои носат атрактивна и „предизвикувачка“ облека. Како и да изгледаат и да однесуваат жените, за

³ Home Office Criminal Statistics for England and Wales, 1980.

злочинот е одговорен силувачот.

6. Жените уживаат во силувањето

Честа предрасуда е дека силувањето е скриена желба на голем број жени, составен дел на женските сексуални фантазии. Факт е дека силувањето/сексуалното злоставување е казниво дело, понижување и трауматско искуство кое може да вклучува и тепање, врзување, закана со нож и слично, закана по животот на жената или неа блиско лице, сакатење, смрт. Жените во тоа не уживаат.

7. Ако жената останела дома, а не шетала околу, тоа немало да и се случи

Во повеќе од 60% случаи, жените се силувани во својот дом или во домот на силувачот, кој како што знаеме во повеќето случаи е познато лице.

8. Ако жената не е сериозно повредена, малку се верува дека е силувана

Во 87% случаи на силување употребена е закана по животот на жените или на неа блиски лица (на пр. нејзиното дете) па жената уплашена не се брани. Истражувањата покажуваат дека во повеќе од 50% силување, постоела закана со оружје.

9. Силувањето е резултат на исклучително силна сексуална желба, која не може да се контролира

Силувањето не е чин на страст и неиздржлива желба, туку чин на контрола и моќ над други лица. Од голем број на истражувања спроведени во разни земји, може да се заклучи дека повеќе од 80% силувања/сексуални злоставувања, однапред биле испланирани, делумно или потполно. Поддржување на предрасудата дека мажите се слаби во контролата на своите нагони и импулси, ја поддржуваат предрасудата за вината на жената дека таа го предизвикала силувањето.

10. Жените често од инает ги обвинуваат мажите за силувањето

Бројот на лажни пријави за силување и останати облици на сексуално злоставување, не е поголем од бројот на други лажно пријавени казнени дела (кражба, провала, обид за убиство) и изнесува 2%.⁴

11. Ако жената навистина сака, таа може да го спречи силувањето. Ниедна жена не може да биде силувана против својата волја

Силувачот многу често користи директна закана по животот на жената или на неа блиско лице, како би го извршил казненото дело силување и би обезбедил жртвата да не го пријави силувањето/сексуалното злоставување. Стравот на жената од смрт, закани и насилство, можат потполно да оневозможат да се пријави силувањето/сексуално насилство.

12. Не постои силување во брак. Сексуални односи со сопругот спаѓаат во брачните должности на жената

Жената не е сопственост на мажот со кој е во брачна, вонбрачна или интимна врска. Секој сексуален чин против волјата на жената е силување.

Според Казнениот закон, силување на блиска особа (членови на семејство, поранешни брачни или вонбрачни другари, поранешен животен партнер или неформален животен партнер, лице со кое имаат заедничко дете и лице кое живее во заедничко домаќинство) е тешко казниво дело за кое е предвидено казна затвор од една до десет години.

ВИСТИНИ ЗА СЕКСУАЛНОТО НАСИЛСТВО

- две од пет жени во текот на животот доживеале силување или сексуално злоставување
- една од две девојки на возраст од 18 години ќе доживее драстичен облик на сексуално вознемирување
- една од седум жени е силувана во брак
- во 80% случаи, силувачот е познато лице
- во 60% случаи, силувањето се случува во затворен простор, најчесто во домот на жртвата
- во 87% случаи на силување, вклучена е и закана по животот
- силувањето се случува дење и ноќе

⁴ истражувањето е спроведено во рамките на полицијата на New Yorku 1970 год., според Sexual Violence, London Rape Crisis Centre, 1984.

ПОСЛЕДИЦИ ОД СИЛУВАЊЕТО

Нема правилен или погрешен начин на реакција на трауматското искуство од силувањето/сексуалното насилство. Жените кои преживеале сексуално насилство, често се прашуваат, дали треба да се чувствуваат така како што се чувствуваат, колку долго тоа ќе трае, дали тоа веќе требало да го надминат. Секоја жена реагира на трауматичното искуство на свој карактеристичен начин и како и да се чувствува, лично за неа тоа е единствено исправно и нормално. Сите сме различни и имаме свој начин на справување со трауматичните случувања и последиците од тоа.

Физичкото насилство и психолошката траума кај жените кои преживеале сексуално насилство имаат долгорочни последици. Симптомите кои се јавуваат одговараат на симптоматологијата на посттрауматско стресно нарушување, кое се јавува кај луѓето кои преживеале исклучително силно трауматско искуство (војна, природни катастрофи, силување/сексуално злоставување, насилна смрт на блиска особа).

Ана Волберт Бургес (Ann Wolbert Burgess) и Линда Литл Холмстром (Lynda Lytle Holmstrom)⁵ интервјуирале повеќе од 600 жени кои биле силувани. Констатирале дека, жените преживуваат висок степен на емоционална и физичка болка за време на силувањето, непосредно по силувањето, но и подолго време после тоа. Оние што претрпеле силување многу често опишуваат одредена група на симптоми кои споменатите авторки ги нарекле „синдром на траумата од силување“ (rape trauma syndrom, RTS).

Синдром на траума од силување

Синдромот на траумата од силување вклучува физички и психички реакции. Тоа опфаќа и промена во однесувањето, како непосредна последица на трауматското случување и директни интензивни закани по животот. За синдромот на траума од силување карактеристично е дека во поголема или помала мерка го преживуваат сите силувани/сексуално злоставувани жени и сите жени поминуваат низ три фази на овој синдромот.

Фази на синдром на траума од силување:

- АКУТНА ФАЗА
- НАДВОРЕШНО ПРИЛАГОДУВАЊЕ, НЕГИРАЊЕ И ПОТИСНУВАЊЕ
- ПРИЛАГОДУВАЊЕ/ИНТЕГРАЦИЈА

1. фаза: АКУТНА ФАЗА

Се јавува непосредно по силувањето и може да трае со часови, денови или дури недели. Постојат два основни типа на непосредно реагирање на трауматското случување на силувањето:

- **експресни реакции:** ги карактеризира отворено покажување на чувствата како што се страв, бес, тегоба, тага и очај. Жените плачат, викаат, врискаат, вознемирени се и потресени, неконтролирано се тресат.
- **контролирани реакции:** за нив карактеристично е жената да ги крие или маскира своите чувства и на прв поглед изгледа мирна и спокојна. Меѓутоа забележителна е непримерна смиреност, недостаток на какво било искажување на чувствата, претерано присебно и сталожено однесување.

Емотивните и телесните реакции на жените кои преживеале силување/сексуално злоставување, зависат од низа фактори, како што се: како дошло до нападот и колку тешки се повредите, дали напаѓачот е фатен, дали претходно постоел некаков однос меѓу напаѓачот и силуваната (дали напаѓачот е познат или не).

Акутната фаза ја карактеризира следните симптоми:

- **Телесни реакции:** шок, повраќање, главоболка, срцебиене, гушење, притисок во градите, нарушување при спиење. Дел од реакциите се однесуваат на повреди настанати од силувањето: вагинални, ректални повреди, преломи, рани и др.
- **Емоционални реакции:**
  - страв**
    - дека силувачот ќе се врати
    - страв за сопствениот живот (физичка повреда, сакатење, смрт)
    - што ќе се случи кога другите ќе дознаат
    - страв од можност на зараза од полово преносливи болести

⁵ Burgess, A. W. & Holmstrom, L. L. (1974): Rape Trauma Syndrome, American Journal of Psychiatry, 131, 981–986.

- страв од евентуална бременост
- страв од мажите воопшто
- страв од одење на спиење (ноќен кошмар)
- чувство дека е сама, и дека нејзиниот живот е неповратно променет

чувство на вина и самообвинување

- дека самата на некој начин го предизвикала нападот
- чувство на вина затоа што не се бранела
- постојано самопрашување зошто била толку „глупа“ и се довела во таква ситуација

бес

- зошто си „дозволила“ тоа да се случи
- бес кон блиските личности, затоа што не ја разбираат и не ја заштитиле од напаѓачот
- бес кон општеството во целина и општествениот систем
- бес кон силувачот, желба за одмазда, желба да го убие, кастрира, понижи и повреди
- бес заради чувство дека целиот живот и е уништен

срам и понижување

- чувство дека е нечиста, отфрлена, понижена, обезвредена
- има впечаток дека сите кои ќе ја погледнат знаат што преживеала, има чувство на обележеност

беспомошност

- силно чувство на губиток на контрола врз сопственото тело и живот
- чувство дека никогаш нема да биде подобро

чувство дека е изневерена

- од лицата во кои имала доверба (кога станува збор за позната особа)
- ако е верничка, чувство дека Бог ја издал
- се чувствува изневерена, заради реакцијата на своите блиски кои не ја разбираат и обвинуваат
- се чувствува изневерена, заради тоа што изгубила доверба во луѓето
- чувство на губиток на сигурност заради преживеаните трауматски случувања

чувство на недоверба, очај и ужас

- жената не може да поверува дека преживеала силување/сексуално насилство
- чувство на потполна преплавеност со преживеаното ужасно искуство
- не може да поверува дека токму таа е „одбрана“ како жртва

чувство дека постојано од почеток го преживува силувањето/сексуалното злоставување

- без оглед на тоа, што жената прави, сеќавањата (слики, звуци, мириси) навираат во свеста сами од себе, жената врз тоа нема контрола

напади на паника

- се јавуваат ненадејно, неочекувано и без видливи причини
- вклучуваат силни физички и психички реакции на страв

Промени во однесувањето – кај некои жени се појавува потреба за зачестено туширање/миење, како последица на силувањето, заради чувството дека е валкана. Жените во таа состојба почесто посегаат по цигара, алкохол, таблети за смирување и сл., како полесно би го преживеале она што им се случило. Дел од жените изјавуваат дека имаат потреба од бегство, не можат да се смират и опуштат на едно место.

Во повеќето случаи тие симптоми се поклопуваат со симптомите од втората фаза.

2. фаза: НАДВОРЕШНО ПРИЛАГОДУВАЊЕ, НЕГИРАЊЕ И ПОТИСНУВАЊЕ

Во втората фаза жената настојува во целост да престане да мисли на нападот, со надеж дека сето тоа ќе се заборави и продолжи да живее како пред тоа. Чести реакции:

- негирање (тоа мене не ми се случило, не се сеќавам на ништо во врска со тоа)
- потиснување (за тоа не сакам да мислам)
- рационализација (тоа не беше „вистинско“ силување, и други жени тоа го доживеале, тоа не е толку страшно).

Таквите чувства доаѓаат заради потребата, силуваните жени повторно да воспостават контрола врз својот живот и да продолжат да живеат на вообичаениот начин.

Во таа фаза често погрешни се проценките од страна на нејзиното семејство и пријатели: „Таа изгледа смирена и како да ѝ е добро, а тоа ѝ го кажува. Па тогаш мора да е така”.

Меѓутоа, таквото потиснување на чувствата со цел воспоставување на секојдневна животна рутина, бара многу енергија, а чувствата можат да „излезат надвор” на различни независни начини.

Постои можност на пренасочување на лутината и бесот, кон нејзини блиски личности во животот, како што се: партнер, семејство, колеги. Бес можат да предизвикаат и некои ситуации или причини кои инаку никогаш не би предизвикале реакција. Пренасочениот бес може да биде свртен и кон себе (автодеструктивно однесување, кое може да варира од негрижа за својата психофизичка состојба, депресија или суицид).

За оваа фаза како карактеристично е:

- драматична промена на расположение
- нарушување во исхраната (губиток на апетит, зголемен апетит, булимија, анорексија)
- промени во спиењето (ноќна мора, несоница, претерано долго спиење)
- надверба кон мажите (избегнување на мажи и контакти со нив)
- сексуални тешкотии (одбојност кон сексуални контакти и односи со саканата особа, nelaгодност и страв од физички допири)
- когнитивни проблем (проблеми врзани со концентрација, памтење, сеќавање, сеќавања кои постојано се враќаат, присилни мисли)
- промени во однесувањето (автодеструктивност, нарушени односи со други луѓе, тешкотии при донесување одлуки, прекумерно пушење, алкохол, лекови)
- проблеми со секојдневната рутина
- невротични реакции (тикови, присилни постапки на пр. многу често миене на некој дел или целото тело, пелтечење)
- психосоматски пречки (главоболка, срцебиене, гушење, болка во желудникот, пробавни пречки)
- избегнување на места, луѓе или предмети кои може да предизвикаат сеќавање на силувањето/сексуално злоставување.

3. фаза: ПРИЛАГОДУВАЊЕ / ИНТЕГРАЦИЈА

Оваа фаза може да трае и неколку години по силувањето. Често некои случувања, како што е излегување на суд, случајна средба на улица со маж кој личи на силувачот, емисија на телевизија, медицински (особено гинеколошки) преглед и сл. можат повторно да ги разбудат мислите и чувствата врзани за нападот. Жената може да биде потполно збунета, а може да се појави и страв од „лудило”, затоа што имала чувство дека одамна веќе сè преболела.

Чувството на вина, бес или хостилност, можат да станат сè по изразени. Постои можност од повторна појава на ноќни мори и проблеми со семејството и на работното место. Се јавува интензивен бес кон силувачот. Важно е да се убеди жената и објасни дека е потполно нормално појавата на такви чувства и по долго време.

Од голема важност е на жените да им се овозможи слободно изразување на сите нивни емоции. Често токму во оваа фаза, тие се одлучуваат на активно вклучување во процесот на советување и работа, за разрешување на своите емоции врзани со нападот и силувачот. Кај жените се зголемува подготвеноста преживеаното искуство да го интегрираат во својот живот и се сè поподготвени да прифатат и разберат како тоа на нив влијаело.

Дел од жените успеваат самостојно да го надминат трауматското искуство од сексуалното насилство, но на повеќето во тој процес им е добородојдена поддршка од стручни лица. Таквата помош, доведува до побрзо процесуирање на трауматското искуство, го олеснува емоционалото „празнење” и намалување на можните последици од силувањето/сексуалното насилство. Сите емоции кои жената ги преживува потполно се нормални и разбирливи, тоа не значи дека со неа нешто не е во ред, или дека психички е растроена – напротив, станува збор за нормални реакции на ненормална ситуација. Долгогодишното искуство во работата со жени кои преживеале сексуално насилство, покажуваат дека токму во женските советувањата, жените добиваат најефикасен облик на помош која

им е потребна. Таквите организации даваат бесплатно психолошко и правно советување, а помошта можат да ја добијат и по телефон, ако жената сака да остане анонимна. За таквото советување не е потребно никаков упат или потврда – доволно е само да повикаат и се договорот за средба⁶. На крајот на прирачникот се наоѓаат телефонските броеви за сервиси кои даваат бесплатна помош на девојки и жени кои преживеале насилство.

Реакции на семејството

Сексуалното насилство е разорувачко и тоа не само за жените. Сексуалното насилство е трауматично не само за жената која го преживеала, туку и за нејзиното семејство и лицата со кои е блиска. Семејството и пријателите се соочени со личните емоционални реакции и предрасуди врзани за сексуалното насилство кое влијае врз нивното однесување и истото го одредува. Како жената која била силувана, така и членовите на нејзиното семејство и пријателите, во текот на одреден период поминуваат низ соочување со новонастанатата состојба. Најчести непосредни реакции се неверување и шок, обвинување (силувачот, жената која преживеала силување, самите себе), бес, лутина, нарушување на сонот, страв од последиците, неснаоѓање во таа состојба. Долгорочните последици пред сè, се видливи во промена на начинот на живот со промена на ставовите, верувањето и доживувањето.

Во случаи каде жената има потреба да говори за своето искуство (најчесто за некои детали кои претходеа на нападот, чувството во моментот и загриженост), можат да најдат на различни реакции од своите најблиски. Тие реакции варираат од потполно игнорирање, пасивност и неснаоѓање до претерано заштитување и преземање на контрола во свои раце (на пр. одлука за пријава на насилството во полиција или забрана за пријава, заради „заштита“ на семејството и/или самата жена). Во активното вклучување многу често поставуваат бројни прашања, заради кои жената има впечаток дека не и веруваат во целост, ја сметаат за виновна и одговорна за она што и се случило. Жената има чувство дека не ја разбираат како таа моментално се чувствува.

Без оглед на реакцијата од блиските, важно е жената која преживеала сексуално насилство најнапред да се грижи за самата себе. Таа може да ги разбере чувствата на блиските, но не значи дека е должна да се занимава со нивните проблеми, додека истовремено се бори со своето трауматско искуство. Понекогаш корисно е и блиските да се упатат кај стручно лице кое може да им помогне да се соочат и навикнат да живеат со тоа.

ПРОСТИТУЦИЈА – ВИД СЕКСУАЛНА ЕКСПЛОАТАЦИЈА

Во најголем број случаи проституцијата е продажба на женското тело на мажи со цел сексуално искористување, за храна, материјални добра или заштита. Луѓето отсекогаш ги осудувале жените кои се занимаваат со проституција. Мажите на власт ги пишуваат законите, казнено ги гонат и осудуваат жените, а истовремено истите тие мажи ги купуваат на улица, во барови и бордели. Жените кои се занимаваат со проституција најчесто се од најниските социјални слоеви, тие имаат најмало општествено влијание. Жените кои завршуваат како проститутки се сиромашни, многу од нив се бездомнички или често мигрантки. Тоа се жени кои имаат малку други алтернативи во животот, да обезбедат егзистенција за себе и своите деца. Тие претставуваат групи кои редовно се изложени на различни облици на дикриминација.

Што значи проституцијата во однос на правата на жените и рамноправноста во општеството?

Проституцијата е форма на сексуална експлоатација во која женското тело е производ за купување и продажба. Со проституцијата се нарушува женскиот телесен интегритет и човечкото достоинство, кои се основа на сите човекови права. Проституцијата е начин на кој мажите имаат пристап до женското тело и сексуалноста, а се заснова исклучиво на моќта на парите и присилата. Значи како и физичкото насилство, проституцијата е еден од начините со кои мажите имаат контрола врз жените.

КОИ СЕ КУПУВАЧИ ?

Бидејќи традиционално се претпоставува дека мажите кои ги купуваат и искористуваат девојчињата и жените за проституција, тоа го прават заради своите „природни“ сексуални потреби, нивните мотиви многу ретко се преиспитуваат или проучуваат. Наместо тоа, вниманието се насочува кон лицата во проституцијата, најчесто жените и покрај фактот дека проституцијата се одржала во потполност заради машките сексуални потреби и однесувања.

⁶ податокот се однесува само на Автономната женска куќа Загреб и Центарот за жени жртви на војната - РОСА

Кои се мажите кои сметаат дека нивно природно право е да ги купуваат и искористуваат жените, девојчињата и децата и ги изложуваат на болни сексуални напади и повреди?

Според најнови студии кои ги спровел шведскиот Националниот институт за јавно здравје (Folkhälsoinstitutet 1998:1), еден од осум мажи во Шведска во текот на својот живот барем еднаш платил секс со жена во проституција. Тие поединци претставуваат просек на шведските мажи од сите возрасти и сите општествени слоеви. Повеќето се во брак или вонбрачна заедница и имаат деца. Предрасудата дека станува збор за осамена или девијантна личност, не се покажала како точна.

По правило купувачот на сексуалните услуги е добро облечен, добро заработува и потекнува од среден или повисок општествен слој. Купувачите имаат пари, стабилност, образование и моќ, за разлика од жените и децата кои ги купуваат.

Студијата спроведена во Стокхолм во текот на 2002 год. покажала дека 10% момчиња на возраст од 16 до 25 год, „користеле сексуални услуги и платиле“. Значи купувачи се и тинејџери кои преку компјутер имаат пристап до проститутки во својот дом.

ТРГУВАЊЕ СО ЖЕНИ СО ЦЕЛ СЕКСУАЛНО ИСКОРИСТУВАЊЕ

Мажите во богатите земји купуваат жени преку интернет. Жени со кои се тргува се од Азија, Латинска Америка, Источна Европа. Нарачатели се мажи од Западна Европа и Северна Америка.

Во земјите зафатени со војни, војници силуваат и сексуално експлоатираат жени. Во сите земји каде се војува, војниците бараат бордели. Во борделите за војници, заробенички од окупирани или освоени територии и сиромашни жени, се држат во ропство. Им се одземаат личните документи и жените се продаваат за пари. Од држави каде се војува жените се препродават во други земји кои не се зафатени со војна.

СЕКСУАЛЕН ТУРИЗАМ

Сексуалниот туризам е еден од облиците на тргување со жени и е наменет за мажи кои патуваат. Во богатите земји постојат многу туристички агенции кои рекламираат „тури за возрасни“, нудејќи жени на пр. од Филипини или Тајланд. Меѓународни туристички агенции, хотели и авио компании ги поврзуваат сиромашните жени и богатите мажи. Во Хрватска исто така веќе постојат слични „туристички агенции“ кои организираат „деловни состаноци со придружба“.

НАСИЛСТВО НА СВОДНИКОТ КОН ЖЕНИТЕ

Сводниците ги контролираат и искористуваат жените во проституцијата. Тие заработуваат големи пари продавајќи ги женските тела и најчесто им ги земаат парите кои тие ги добиваат. Многу мал број жени има право да задржат минимален износ од парите кои ги добиле. Често ги присилуваат да се дрогираат и редовно психички, физички, економски и сексуално ги злоставуваат.

Од искуство на жените во проституција, во Советувалиштето за сузбивање на проституција во Портланд, Орегон, САД, преку истражувања и десетгодишна работа на Советувалиштето, добиени се следните податоци:

- 84% жени изјавуваат дека сводниците ги присилуваат на проституција
- 78% жени биле жртви на силување додека биле проститутки :
  - 48% жени биле силувани од сводниците, во просек 16 пати годишно
  - 79% жени биле силувани од мажите кои ги купиле, во просек 33 пати во годината
- 84% жени се жртви на тешко физичко насилство:
  - 63% жени се претепани од сводникот, во просек 58 пати годишно
  - 81% жени се претепани од мажи кои ги купуваат, во просек 45 пати во годината
- 53% жени се жртви на сексуално мачење:
  - 44% жени жртви ги измачувал сводникот, во просек 49 пати во годината

- 43% жени жртви се мачени од мажи кои ги купуваат, во просек 5 пати годино
- 27% жени имаат трајни телесни оштетувања како последица од мачење
  - 27% жени повредите ги задобиле од сводникот, во просек 3 пати во годината
  - 21% жени повредите ги здобиле од мажи кои ги купуваат, во просек 4 пати во годината
- 73% жени често мислат на самоубиство, како начин да побегнат од сè:
  - 65% жени се обиделе да се самоубијат
  - 38% жени се биделе да се самоубијат повеќепати

Проституцијата често е продолжување на искористувањето на жени, кои како девојчиња во детството преживеале силување или инцест. Според податоци на женската организација Шепот (Whisper), организација која се бори против проституција, 85% жени во проституцијата сексуално се злоставувани во детството.

ЕФЕКТИ НА ПРОСТИТУЦИЈАТА

Филмовите, огласите, модата, музиката и медиумите ги портретираат жените и девојки како пожелни сексуални објекти. На тој начин нереално се презентира сликата за проституцијата, со тоа е тривијализирано екстремното насилство кое врз девојките и жените го вршат купувачите, сводниците и трговците со луѓе.

Во секој друг контекст, значи вон контекстот на проституција, нивното однесување би било окарактеризирано како сексуално насилство и силување.

Со екстремно понижување и деградација на жените и девојчињата во проституција, тие редовно се изложени на психичко, физичко и економско насилство, силување, физички напади, мачење, несакана бременост, трајни повреди, неплодност, повреди на гениталиите и анусот.

Исто така константно е присутен ризик од полово преносливи болести, вклучувајќи и ХИВ/СИДА. Фактот дека тие дела се починети во замена за пари, на ниеден начин не ја намалува големата физичка и психичка штета која се прави на женското тело и ум.

Психолошките, емоционалните и физичките повреди оставаат доживотни последици на тие жени и девојки. Меѓународни студии покажале дека жените во проституција преживуваат исти емоционални трауми како воените ветерани и жртви на мачење.

Тие исто така може да чувствуваат и исти симптоми – флеш бек (flash back), длабока анксиозност или депресија, несоница и стрес. Многу се чести самоубиствата или обидите за самоубиство. **Една канадска студија покажала дека веројатноста за убиство на проститутки е 40 пати поголема отколку што е во општата популацијата на жени.** Не е претерано ако се каже дека проституцијата е смртоносна за жените.

ЗОШТО ПОСТОИ ПРОСТИТУЦИЈАТА?

Важен предуслов за проституција се сексуалните желби на мажите насочени кон жените, младите девојки и децата. Кога мажите набавувањето и сексуалното искористување на жените и децата, не би ги сметале за право разбирливо само по себе, проституцијата и трговијата со цел сексуална експлоатација не би постоела. Трговците со луѓе и сводниците профитираат на економската, социјалната, политичката и правната потчинетост на жените и девојките. Јасен доказ за тоа е фактот што жените кои се изложени на дополнително потиснување (како што е расизмот) е многу позастапен во глобалната индустрија на проституцијата. Во земјите во кои е остварен напредок во подобрување на статусот на жените и условите во кои живеат – општества во кои им се загарантирани одредени темелни политички права, пристапот до вработување и образование и онаму каде има прифатлив животен стандард - жените и девојките имаат повеќе алтернативи, а со тоа се и помалку ранливи.

Сиромаштијата, неадекватното образование, бездомништвото, зависноста од дрога, сексуалната и расната дискриминација се константни теми во биографијата на жените кои се во проституцијата или порано се занимавале со тоа. Покрај тоа меѓународните студии покажуваат дека меѓу 65% и 90% проститутки, биле сексуално злоставувани додека биле девојчиња, а ги злоставувале, мажи, роднини и познаници. Многу деца, повеќето девојчиња, кои биле сексуално

злоставувани, на многу мала возраст, во проституција ги продавале мажите од кои биле сексуално искористувани. Според последните меѓународни студии, 14 години е возраста за влез на девојчињата во проституцијата.

ПРОСТИТУЦИЈАТА КАКО ОБЛИК НА МАШКО НАСИЛСТВО

ВРЗ ЖЕНИТЕ – ШВЕДСКИ ПРИМЕР

Во Шведска, за разлика од другите земји во светот во кои проституцијата се толерира, на проституцијата се гледа поинаку: како на **аспект на машко насилство врз жени и деца. Со закон е призната како експлоатација на жени и деца и претставува голем општествен проблем, кој не само што е штетен за одделни жени или деца кои се проституираат, туку и за општеството во целина.** Шведската влада веќе подолго време дава приоритет на сузбивање на проституцијата и трговијата со жени/деца и нивна сексуална експлоатација. Шведска на национално ниво, тој проблем го препознала како исклучително важен во постигнување на еднаквоста меѓу жените и мажите.

На меѓународно ниво родовата еднаквост во делови од светот ќе остане недостижна толку долго сè додека мажите ги купуваат, продаваат и експлоатираат жените и децата со помош на проституцијата. Шведската влада и Парламентот, законот за проституцијата го дефинирале како грубо кршење на женскиот интегритет и е именуван како облик на насилство врз жените и децата.

Од 1 јануари 1999 год. *купувањето - или намера за купување - на сексуалните услуги претставува прекршок, санкциониран со парична казна или затворска казна во траење од шест месеци.* Прекршокот ги опфаќа сите облици на сексуални услуги, без разлика дали тие се купени на улица, во бордел, во таканаречени салони за масажа, услуги на ескорт или други слични околности.

Жените и децата кои биле жртви на проституција или трговија, не сносат никакви законски последици. Проституираните лица се сметаат за двојно оштетени и експлоатирани, од сводникот и од купувачот. **Со усвојување на тие мерки Шведска на целиот свет му прати јасна политичка порака дека проституцијата се смета за сериозен облик на потчинување на жените.**

Со стапувањето на законот во сила, според показателите од полицијата и социјалните служби, драматично е опаднат бројот на жени во уличната проституција. Криминализацијата, пак довела до пад на бројот на мажи кои купуваат сексуални услуги, како и на жени кои се регрутираат во проституцијата.

Ваквиот правен модел за регулација на проституцијата го усвоиле и Финска, Норвешка, Исланд и Франција во последно време.

За да се оствари постоењето на современо демократско општество, неопходно е меѓу останатото постигнување и на родова рамноправност. Таа рамноправност се постигнува и со потполно отфрлување на идејата дека жените и девојките се роба која може да се купи, продава и сексуално искористува. Криминализацијата на купување на сексуални услуги, насочуваат кон причините за проституција. За постоење на проституцијата, нужно е постоењето на побарувачка. Важен предуслов за проституцијата и трговијата со жени, се сексуалните барања на мажите насочени кон жените, младите девојки и деца. **Кога мажите би сметале дека купувањето сексуални услуги од жени и деца, не е право кое само по себе се разбира, тогаш проституцијата и трговијата со цел сексуална експлоатација не би постоеле.** Трговците со луѓе и сводниците заработуваат врз основа на економската, социјалната, политичката и правната потчинетост и зависност на жените и девојките.

Во земјите во кои е воведена криминализација на купување на услугите, дошло до драстично намалување на искористување на жените преку проституција.

КАКО ПРОСТИТУЦИЈАТА СЕ ТРЕТИРА ВО ХРВАТСКОТО ЗАКОНОДАВСТВО?

Лицата кои се проституираат во Хрватска не се криминализирани со Казнен закон. Проституцијата во Хрватска се казнува со Законот за прекршоци на јавниот ред и мир и се санкционира со прекршочни казни. Досега не се законски санкционирани купувачите на сексуални услуги, кои во најголем број се мажи, туку наместо тоа се казнуваат лицата кои се проституираат, а најчесто тоа се жените.

КАКО ВО МАКЕДОНИЈА СЕ ТРЕТИРА ПРОСТИТУЦИЈАТА?

Во Македонија исто како и во Хрватска, лицата кои се проституираат не се криминализирани со Казнен закон. Проституцијата се казнува со Законот за јавен ред и мир (член 19) и се санкционира со прекршочни парични казни.

Она што во двете земји е многу важно е дека во Казнениот закон се воведува казнена одговорност за купувачот на сексуални услуги со наплата.

Проституцијата е облик на дискриминација-искористување на жените и децата, кој претставува сериозен општествено-политички проблем. Проституцијата не штети само на лицето кое се проституира туку и на општеството во целина.

Феминистичките активистки се залагаат за ускладување на казнено-правни политики со општествено опасните дела и последиците кои тие ги оставаат.

Во таа смисла потребно е, Казнениот закон да опфаќа и одговорност на сите купувачи на сексуални услуги со наплата.

ЗАКЛУЧОК

Во Република Хрватска исто како и во Република Македонија прекршочно се казнуваат жените кои го продаваат своето тело, не се казнуваат мажите (купувачи) кои ги плаќаат сексуалните услуги. **Прекршочното казнување на жените во проституција дополнително структурно ги виктимизира.** Мажите (купувачи) со постоечките прописи, и во Хрватска и во Македонија се казнуваат само, ако знаеле дека жената во проституција е: „заради заработувачка под присила или закана, измама, злоупотреба на овластување или тешка состојба, зависност, присила или наведа за давање на сексуални услуги“.

КАЗНУВАЊЕ НА КУПУВАЊЕ НА СЕКСУАЛНИ УСЛУГИ

- проституцијата е облик на насилство врз жени и девојки
- проституцијата е облик на родова дискриминација
- нема демократија без потполна родова еднаквост меѓу жените и мажите
- жените и девојките не се роба која е дозволено да се купува
- корисниците на сексуални услуги од проститутки, ја искористуваат нивната сиромаштија и невработеноста
- казнувањето на корисникот се покажало како успешна мерка во сузбивање на проституцијата и довело до драматичен пад на жени во проституцијата
- само на тој начин може да се влијае на причините за проституција

НАШИ БАРАЊА СЕ:

- Суспензија на секако казнено и/или прекршочно казнување на жените во проституција. Тие се жртви, а не сторителки на криминалното однесување.
- Криминализирање и санкционирање со казнени закони, на сите оние, кои купуваат, врбуваат и искористуваат жени и деца, и сите оние кои поттикнуваат и промовираат сексуално искористување Освен сводниците и трговците со луѓе потребно е да бидат казнено гонети и купувачите на сексуалните услуги.
- Обезбедување на едукација и достоино платени работни места за жените. Образованието и достоината плата за работата, ќе го унапреди статусот на жените и нивната положба во општеството. На тој начин општеството во голема мера ќе придонесе за намалување на проституцијата.
- Спречување на легализација на проституцијата, заради тоа што со легализација на проституцијата се легализира и профитабилната работа и индустријата на сексуално искористување на жената.
- Отфрлување на државните политики и практики со кои жените се насочуваат кон сексуално искористување.

ТРГОВИЈА СО ЖЕНИ

Трговијата со жени е облик на машко насилство врз жените и опфаќа препродавање на жени од една во друга земја или внатре во земјата, заради искористување на нејзиното тело за заработка и добивка. Најчесто се поврзува со присила на проституција, но тука е и порнографијата и други облици на искористување во сексуалната индустрија. Многу жени исто така, ќе станат жртви на присилна работа во сексуалната индустрија или ќе бидат присилени да работат како куќни помошнички, чистачки, просјачки и сл. Тие сите се наоѓаат во ропски односи, им се одзема слободата на движење, парите и сите лични документи. Тргувањето со жени во себе ги содржи сите облици на насилство: психичко, физичко, економско, сексуално.

Невладини организации, постоечки сервиси во Република Хрватска

Во Република Хрватска делува ПЕТРА, мрежа на невладини феминистички организации за превенција и елиминација на трговијата со жени и сексуално ропство. Мрежата ПЕТРА е основана во мај 2002 год. во Загреб. Истата ја сочинуваат дванаесет НВО од Загреб, Славонски Брод, Сплит, Пореч и Пакрац. Мрежата ги промовира женските човекови права и делува на сузбивање на трговија со жени и девојчиња заради сексуално искористување (кое најчесто е преку проституција). **Трговијата со жени и проституцијата спаѓаат во најдрастичните облици на насилство врз жените, па така претставуваат и најсериозна препрека во остварувањето на женските права и рамноправност на граѓаните.**

Активистките на ПЕТРА, даваат помош и поддршка на жени кои преживеале трговија со жени и проституција, помош при наоѓање на сместување, психолошка и правна помош, застапување на суд. Активистките исто така прават мониторинг и при носење на релевантни закони, како и нивно спроведување низ судската пракса, државното бранителство, институциите за социјална грижа итн. Заговараат и промени на закони со цел подобрување на положбата на жените кои преживеале сексуално насилство и тргување, исто така заговараат и казнување на сторителите. Активистките се занимаваат и со медиумска работа – предводат кампањи, организираат едукации за различни целни групи: средношколска популација, студенти, **претставници на сите институции надлежни за сузбивање на трговијата со жени.**

Една од членките на ПЕТРА е и Центарот за жени жртви на војната-РОСА, која ја води националната СОС-линија за сузбивање на трговијата со луѓе.

Поддршка и помош може да се добие на бесплатен **телефонски број 0800 77 99 секој ден од 10 до 18 часот, и сабота, недела и празници.**

Оваа телефонска линија можат да ја повикаат жените кои се жртви на трговија со луѓе, граѓанки/граѓани за да добијат информација за раширеноста на проблемот на трговија со луѓе или за да пријават можни случаи на трговија со луѓе. **Две претставнички од ПЕТРА се членки на Националната комисија за сузбивање на трговија со луѓе.**

Членките на ПЕТРА, активно соработуваат со слични организации и мрежи во Хрватска, регионот, Европа и светот:

- Женска мрежа во Хрватска
- Мрежа РИНГ од Босна и Херцеговина
- Ромски информативен центар
- Мрежа „Светот на жените“
- Мрежа АСТРА од Србија
- Сигурна женска куќа Погорица
- Црногорско женско лоби
- Европско женско лоби (EWL)
- Коалиција против трговија со жени (CATW – Coalition against Trafficking in Women – International)

НВО-СЕРВИСИ ЗА ПОДДРШКА И ПОМОШ НА ЖЕНИ ЖРТВИ НА РАЗЛИЧНИ ВИДОВИ НАСИЛСТВО

Во Република Македонија постојат повеќе сервиси за помош и поддршка за жртви на насилство, кои ги водат невладини женски/граѓански организации. Некои од нив имаат повеќе од дваесетгодишно искуство во работа со жени жртви на насилство, особено жртви на семејното насилство.

За жртвите на насилство достапни се следните организации и услуги кои тие ги испорачуваат:

За жртви на семејно насилство:

Национална мобилна СОС бесплатна линија:

070 141 700; 075 141 700; 077 141 700

Бесплатна СОС мобилна линија, 24 часа на ден, секој ден и за време на празници

Овие телефонски линии можат бесплатно да ги повикаат жените кои се жртви на насилство, од сите мобилни оператори во Македонија. Жените добиваат информации за нивните права, поврзување со надлежните институции, како и охрабрување и поддршка на жените за излегување од насилната состојба во која се наоѓаат. На линијата работат операторки квалификувани за работа со жени-жртви кои имаат долгогодишно искуство.

Кризен центар “НАДЕЖ “ – ургентно/интервентно сместување 02/15 315; 3175 516

ХЕРА- прв семеен центар/советувалиште за жртви на семејно насилство 02/3215-905

Форум на жени, бесплатна правна помош 044 343 410

ОЖС–СОС телефон, засолниште 02/15 700

Центар за бесплатна правна помош ЕХО-Штип 032 384 143

Хелсиншки комитет за човекови права, бесплатна правна помош 02/3119 073; 3290469

За жртви на трговија со луѓе:

Отворена порта:

СОС-линија за помош на жртви од трговија со луѓе: 080 011 111, телефон за консултации 02 2777–070 и прифатилиште за згрижување на жртви од трговија со луѓе.

СПЕЦИФИЧНОСТ НА ЖЕНИТЕ КОИ ПРЕЖИВЕАЛЕ ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ

Сексуалната трговија со жени, најчесто се поврзува со присилна проституција. Сводниците на младите жени од една држава им ветуваат добро платена работа во друга држава. Кога ќе ја префрлат во друга земја, на жените веднаш им ги одземаат патните исправи и наредуваат во кој бордел или сличен објект треба да работат, и се закануваат со тепање, дрога и оружје. Исто така на жената и нејзините деца или блиски лица се закануваат со смрт. Меѓутоа, со жените не се тргува само заради сексуална експлоатација. Многу жени ќе бидат жртви на ропски односи или присилна работа, без плата како домашна послуга, слугинки, просјачки. Им се одзема слободата на движење и парите.

Жените жртви на трговија со луѓе имаат трајни и тешки последици, во вид на физички и психички проблеми, кои произлегуваат од нечовечките животни услови, слаба хигиена, неадекватна исхрана, брутални сексуални, физички и емоционални напади од страна на трговецот, опасни услови на работното место, професионални болести и генерално недостаток на квалитетна здравствена заштита.

Превентивна здравствена заштита за тие лица условно не постои. Карактеристично е дека здравствените проблеми не се третираат во рана фаза, туку се третираат подоцна кога се зголемуваат и до моментот кога стануваат критични, дури и животни загрозувачки.

Во многу случаи, почетната здравствена заштита ја спроведуваат неквалификувани лица кои трговецот со луѓе ги изнајмува за пари. Со недоволното професионално знаење, неквалификуваното лице не е во можност да ги контролира инфекциите, заразите или болестите кои во голема мера го загрозуваат здравјето и животот на жените.

Здравствените проблеми кои се појавуваат кај жените жртви на трговија вклучуваат:⁷

- Сексуално преносливи болести, ХИВ/СИДА, болки во карлицата, ректална траума и уринарни потешкотии од работа во сексуалната индустрија.
- Гребаници, лузни и други знаци на физичко насилство и мачење. Жртвите на сексуалната индустрија често се претепани на начин кој ќе го нагрди нивниот надворешен изглед.
- Бременост како резултат на силување или проституција
- Неплодност како последица на хронично нетретирани сексуални инфекции, чиреви или несигурен прекин на бременоста.
- Инфекции или обрежувања како последица од медицински зафати, направени во нестерилни, нехигиенски и опасни услови. Зафатите обично ги изведуваат лекари кои ја изгубиле лекарската лиценца или лица без никакво медицинско знаење.
- Хронични проблеми со грбот, слухот, кардиоваскуларни или респираторни проблеми.
- Проблеми со видот и други проблеми со очите, како резултат од работата во слабо осветлени простори.
- Кај децата жртви на трговија со луѓе, често се присутни проблеми со забите, како последица од неухранетост. Децата често патат од забавен раст и слабо формирани или вкоренети заби.
- Инфективни болести како туберкулозата.
- Неоткриени или нелечени болести како што се дијабетис или рак.
- Проблеми со злоупотреба на наркотици и алкохол, кои се последица на присилување од страна на трговците. Понекогаш жените сами се вртат кон алкохол и наркотици, со цел да преживеат во животна загрозувачки состојби или со цел да побегнат за момент од тоа.
- Психолошки трауми од секојдневното ментално злоставување и мачење, вклучувајќи депресија, нарушувања врзани за стресот, дезориентација, збунетост, фобии и панични напади.
- Чувство на немоќ, срам, понижување, шок, негирање или неверување.
- Култоролошки шок, затоа што се наоѓаат во за нив туѓа земја (непознавање на јазик, поинакви хранливи навики)

Помошни прашања за процена, дали лицето е жртва на трговија со луѓе

КАКО ДОЈДОВТЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА?

- Дали во Македонија дојдовте заради некоја одредена работа или некоја друга намена? Која?
- Можете ли да се сетите кога дојдовте во Македонија? Дали добивте поинаква работа од онаа која што ја очекувавте? Каква?
- Дали бевте грабнати или продадени?
- Кој имаше контрола врз организацијата на вашето патување? Дали го плативте патот? Колку плативте за пат? Кому му плативте? Имате ли лични документи? Дали некој ви ги одзема документите против вашата волја? Кој?

МИГРАЦИСКИ СТАТУС

- Каков е вашиот миграциски/иселенички статус? Имате ли дозвола за престој во Македонија? Имате ли дозвола за работа во Македонија?
- Имате ли лични документи (на пр. лична карта, патна исправа, потврда за раѓање или некој друг документ)?
- Дали некој ве информирал дека треба да одите во Министерство за внатрешни работи во Одделот за странци, и што таму треба да побарате за да добиете дозвола за престој/работа за странци?

ПРАШАЊА ВРЗАНИ ЗА ВРАБОТУВАЊЕТО

- Кој е вашиот работодавец?
- Дали работодавецот ви обезбедува сместување, храна, облека или униформа? Ви исплатува ли работодавецот

⁷ Извор: United States Department of Health and Human Services, достапно на: http://www.acf.hhs.gov/trafficking/campaign_kits/tool_kit_health/health_problems.html. A publication of the London School of Hygiene and Tropical Medicine entitled Health Risks and Consequences of Trafficking in Women and Adolescents: Findings from a European Study dostupno na: <http://www.lshtm.ac.uk/hpu/docs/traffickingfinal.pdf>.

плата, за работата која ја работите?

- Дали сте потпишале договор со работодавецот? Го имате ли тој договор? Ако немате, се сеќавате ли што пишуваше во договорот?
- Дали должите пари на работодавецот за организацијата на патот и трошоците за патување до Македонија? Ако да, колку пари му должите?
- Дали вашиот работодавец ве предупредил, што морате да кажете, ако ве испитува полиција? Дали работодавецот ви наредил да лажете кога разговарате со полиција, на пр. од која држава дојдете, колку години имате, за работата која ја работите или за вашите односи со работодавецот?
- Дали работодавецот во работата која ја работите, ве присилува на секс со непознати мажи?
- Можете ли да ја напуштите работата која сега ја работите, и по своја волја излезете од состојбата во која се наоѓате?
- Што се случува ако згрешите на работа? Ве казнува ли работодавецот за тоа? Ако да, како?
- Во какви услови работите? Колку часа работите? Работите ли дење? Работите ли ноќе? Работите ли и дење и ноќе? Дали сте платени за тоа и колку?
- Ви ја одзема ли вашиот работодавец, вашата заработка и ја задржува за себе? Од вашите пари ви наплатува ли за живеење, храна, облека, обувки, медицински и хигиенски потреби, шминка, пат? Ви одзема ли вашиот работодавец делумно од вашата заработка, доколку да, во кој износ? Со кои аргументи се оправдува за одземањето на вашата целосна/делумна заработка? Ако ви ја зема целата заработка или поголем дел, ве наградува ли за тоа со различни „ситни подароци“?
- Постојат ли на местото каде работите видеокамери или чувари?

ПРАШАЊА ВРЗАНИ ЗА БЕЗБЕДНОСТА

- Ако сте кажале дека ќе ја напуштите таа работа, дали ви се заканувале вам, на вашите деца (ако ги имате) или на членови од вашето потесно семејство? Можете ли да опишете со што и како ви се заканувале?
- Кога би донеле одлука да ја напуштите својата работа, што мислите дека би ви се случило?
- Како би се чувствувале да се вратите во земјата од која дојдете? Што мислите дека би се случило дома?
- Ви се заканувале ли со пријава во Одделот за странци или со депортација, ако се обидете да отидете?
- Бевте ли физички повредувани? Кој ве повредил? На кој начин? Колку често?
- Ви ускратуваа ли можност за телефонирање, храна, вода, спиење, хигиенски и медицински потреби, медицинска помош?
- Имате ли сознанија дека некој се заканувал на вашето семејство?

ПРАШАЊА ВРЗАНИ ЗА СОЦИЈАЛНИТЕ ВРСКИ/ОКОЛИНА

- Ви дозволуваат ли сама за себе да купувате облека, обувки, храна, шминка, хигиенски потреби?
- Можете ли слободно да се движите, одите/дојдете како вам ви одговора? Постојат ли при вашето движење одредени правила?
- Можете ли слободно и без надзор да контактирате преку електронска пошта, скајп, по телефон, писма со вашите пријатели и семејство?
- Дозволено ли ви е да започнете врска со маж кој ви се допаѓа?
- Изолирани ли сте од својата околина, на пр. заедница на луѓе со иста националност или луѓе со слични култури и навики?
- Забрането ли ви е да ги носите своите пријатели во местото каде живеете/работите?

ЕТИЧКО И СИГУРНО ВОДЕЊЕ РАЗГОВОР СО ЖЕНИТЕ ЖРТВИ НА ТРГОВИЈА

Разговорот со жена која е продадена/купена, односно тргувана, претставува поставување на безброј етички прашања, но и грижа за нејзината безбедност. Светската здравствена организација (The World Health Organization—WHO), за оние кои не се запознаени со проблемот на трговија со жени, развила збирка на препораки. Препораките се наменети најнапред за истражувачите, припадници на медиумите и оние кои обезбедуваат помош и поддршка за жените жртви на трговија. Тие препораки се темелат на збирката од десет водечки принципи на етичко и сигурно водење на разговор со жените кои биле жртви на трговија со луѓе. Иако

препораките се насочени кон жените, тие можат да се применат и на останатите жртви на трговија.

Препорки на СЗО (WHO) за разговор со жена-жртва на трговија со луѓе.⁸

1. Не чините неправда

Со секоја жена и состојбата во која таа се наоѓа, постапувајте како да постои голема можност за опасност, сè додека не добиете потврда за спротивното. Не преземајте никакви разговори кои краткорочно или долгорочно ќе ја влошат состојбата на жената.

2. Запознајте се со случајот и проценете ги ризиците

Дознајте ги ризиците поврзани со трговијата со луѓе и случаите на секоја жена пред да почнете со разговор.

3. Подгответе ги потребни информации – не давајте ветувања кои не можете да ги исполните

Бидете подготвени на жената да и дадете информации на нејзиниот мајчин јазик, ако е различен, за соодветна правна и здравствена помош, прифатилиште, социјална поддршка и безбедносни служби. На жената помогнете и упатувајќи ја во институции, ако тоа се бара од вас.

4. На соодветен начин одберете ги и подгответе преведувачките/ите и соработниците

Отстранете ги ризиците од користењето на услугите од преведувачите, соработниците и други. Развијте соодветни методи за надзор и обуки.

5. Обезбедете анонимност и доверливост

Заштитете го идентитетот на жената со која разговарате, обезбедете и доверливост во текот на целиот процес на разговор – од моментот кога воспоставила контакт со вас до моментот кога деталите за нејзиниот случај стануваат јавни.

6. Добијте информирана согласност

Погрижете се, секоја жена со која разговарате, јасно да ја разбере содржината и намената на разговорот, да разбере за што тие информации ќе ѝ користат, дека има право да не одговори на прашањата и може да го прекине разговорот во кој било момент и дека има право да ја ограничи употребата и пристапот на другите информации кои таа ги дала.

7. Слушајте и почитувајте ја проценката на секоја жена за нејзината состојба и ризиците за нејзината безбедност

Бидете свесни дека секоја жена има различни проблеми, но начинот на кој таа гледа на нив може да биде различен од проценката на другите.

8. Немојте повторно да ја трауматизирате жената

Не поставувајте прашања кои предизвикуваат одговори со силни и бурни емоции. Бидете подготвени да одговорите на болката и вознемиреноста на жената, истакнете ги нејзините предности и јаки страни.

9. Бидете подготвени за итна интервенција

Бидете подготвени да реагирате, ако жената каже дека е во непосредна опасност.

10. Собраните информации употребете ги корисно

Информациите користете ги така што, тие да бидат корисни за секоја жена одделно или за унапредување на развојот на добри политики и интервенции во корист на жените, жртви на трговија.

⁸ Извор: United States Department of Health and Human Services, достапно на:

http://www.acf.hhs.gov/trafficking/campaign_kits/tool_kit_health/health_problems.html.

A publication of the London School of Hygiene and Tropical Medicine entitled Health Risks and Consequences of Trafficking in Women and Adolescents: Findings from a European Study достапно на: <http://www.lshtm.ac.uk/hpu/docs/traffickingfinal.pdf>.

ДЕСЕТ НАЈГОЛЕМИ ЗАМКИ ВО ТРЕТМАНОТ И ДАВАЊЕ ПОМОШ И ПОДДРШКА НА ЖРТВИТЕ НА СИЛНИ ТРАУМИ⁹

1. Прашањето на доверба

Не сметајте дека жената која преживеала голема траума е во можност да ви верува. Таа претпоставка може да го наруши вашиот контакт и однос со неа. Почекајте, колку и да треба, за таа да покаже некаква доверба во вас.

2. Дистанца

Ако сте советничка може да се чувствувате отфрлена од страна на жената со која разговарате, може да се случи самата да се дистанцирате од жената со невербално однесување. Многу е важно, советничката да одржи контакт со жената и да биде емпатична дури и тогаш кога жената е лута на неа.

3. Граници

Сексуалното и физичко насилство врз жените остава последици. Една од последиците од сексуално и физичко насилство е и насилството врз физичките и емоционални граници на жената. Затоа е многу важно, да се води сметка за нејзините психолошки граници.

Советничката секогаш треба да биде отворена и чесна, треба да се насочи кон жената и тоа што таа го говори, и да се држи до јасни граници на одговори. Советничката не смее да дозволи, односите да се претворат „во однос на две пријателки“.

Ако жената се обидува да ги замени улогите „можам јас тебе да ти помогнам“, а советничката тоа ја вознемири, таа треба да се освести дека тоа ја потсетува на некој нејзин личен проблем кој не го решила.

„Добра“ советничка е подобра од „совршена“ или од онаа која се обидува да биде совршена цело време. Ако советничката не знае да ги штити сопствените граници, нема да може да и биде од корист на жената.

Кога советничката објективно работи премногу тогаш таа или е зависник од својата работа, или тоа главно е мотивирано од личните нерешени проблеми или чувство на вина.

Злоставуваните деца исто така не знаат што можат да очекуваат од терапевтката. Децата ќе се обидат да стекнат надмоќ врз терапевтката, заради страв од надмоќта од другите врз нив.

1. Прашање на одговорност

Кога советничката презема преголема одговорност, со тоа ризикува жената потоа да ја обвини дека за неа не е направено доволно. Работејќи со жената според договор во кој се поставени јасни цели, можности и одговорности на советничката, но и на жената која преживеала тешко насилство, на чесен начин ги регулира односите на моќ.

2. Одрекување (негирање)

Со оглед на тоа дека насилството кое жената жртва на трговија го доживеала е екстремно големо и скоро неверојатно, кај жената жртва може да предизвика реакција на негирање. Заради екстремно различни облици на насилство на кои жената била изложена, иста реакција може да почувствува и терапевтката. Одрекувањето (негирањето) може да послужи како самоодбрана.

3. Проекција

Жената која доживеала тешки облици на насилство е преплавена со различни емоции: чувство на пониженост, пониска вредност, тага, срам, недоверба, страв, бес. Таа си ветила себе си дека, никому нема да му зборува за своето искуство и за она што го преживеала и дека нема да го прекине молчењето

Истовремено жената има потреба, некому да верува и таа личност ќе ѝ помогне да го среди својот живот. Интензитетот на различните емоции, жената може да ја доведе до тоа својот бес да го проектира на други, што може да предизвика чувство на вина кај советничката.

⁹ извор: World Health Organization, WHO Ethical and Safety Recommendations for Interviewing Trafficked Women (Geneva, 2003), достапно на: <http://www.who.int/gender/documents/en/final%20recommendations%2023%20oct.pdf>.

4. Идеализација

На жената која преживеала тешко насилство, потребно е и да може некому да му верува. Жената верува дека тоа лице ќе може да ги реши сите нејзини проблеми, на тој начин може да дојде до прекумерна идеализација на советничката.

Сознанието дека тоа е нужна фаза на терапијата, ќе ви помогне да ја релативизирате својата важност.

5. Прашање на мотивација

Жената која преживеала тешко насилство има потреба од мотивација, за да може да прими поддршка и помош. Секогаш треба да се има на ум, дека ако во овој момент жената не сака помош, не можете многу да сторите.

Во таков случај, треба да разговарате за нејзиниот избор, не наметнувајќи и помош и поддршка.

Истовремено важно е жената која преживеала насилство, да одлучи да живее и да се бори за себе. Ако многу се плаши да говори за силувањето или сексуалното насилство кое го преживеала, треба да ѝ се објасни дека, низ тој процес нема да поминува сама.

Објаснете ѝ кои се неопходните услови за почеток на процесот на заздравување. Кажете ѝ дека ќе ја поддржите и дека заедно ќе го контролирате целиот тој процес.

6. Гнев

Жената која преживеала тешки облици на насилство, неретко чувствува бес кон другите луѓе. Чувството на бес во нејзиниот живот, може да предизвика конфликтни состојби со други лица, автодеструктивност, самоповредување. На чувството на бес, треба интензивно да се работи.

КРИЗНА ИНТЕРВЕНЦИЈА

ДЕФИНИЦИИ ЗА КРИЗНА СОСТОЈБА

1. Лицето во моментална животна ситуација се соочува со нови случки и нови околности.
2. Стратегиите за решавање на проблемот, кои стојат на располагање не се доволни за совладување на новонастанатата состојба. Жената жртва на тешко насилство нема можност сама да развие нови стратегии за самозаштита.
3. Се нарушува психичката рамнотежа на жената, а чувството на самопочитување е исто така нарушено. Чувствата кои преовладуваат се несигурност, страв, и може да дојде и до други психички и соматски симптоми.
4. Симптомите кои ја опишуваат кризата, временски се ограничени.
5. За време на кризата се поставува важна основа за иднината, која може да биде негативна како што се опасности, погрешен развој на состојбата, заболување или позитивна основа како што е нова можност, понатамошен развој, чекор кон еманципација.
6. Различни симптоми кои се појавиле во претходните кризи, а кои не се ублажиле на адекватен начин, во актуелната криза можат повторно да се активираат.
7. Психо-социјални кризи не се состојби на болест, тие може да му се случат секому.

До психо-социјална криза може да се дојде во различни животни состојби, кои се составен дел на животот или можат да бидат предизвикани од исклучителни надворешни катастрофални околности. Според тоа, трауматските кризи можат да се разликуваат од кризите кои доаѓаат предизвикани од животните промени.

Тие разлики стануваат модели и можат да се користат само како инструмент при работата или како помош за ориентирање. Тие не ја објаснуваат специфичноста на индивидуалните кризни состојби, но можат да се употребат како основа за разбирање на кризата и следење на нејзиниот развој.

ТЕК НА КРИЗАТА

Приказ на поедини фази на кризата и важното општо тежиште на интервенција по моделот Кулберг (Cullberg¹⁰). Овој приказ е дополнет со напомени, кои се однесуваат на специфичноста на жените кои преживеале силување/сексуално насилство/тргување.

Фаза на шок

Се избегнува соочување со болната реалност, заради тоа што доаѓа до ерупција на различни емоции. Доминира состојба на зашеметеност и/или бесмислени активности. Жените кои преживеале тешки облици на насилство како силување/сексуално насилство/трговија, често подоцна не можат да се сетат што се случувало во таа фаза. Оваа фаза не може да се забележи надворешно и може да трае неколку дена. За време на оваа фаза невозможна е присебна конфронтација со причината за криза. Средишна точка на интервенција: добра сеопфатна грижа, жената да не се остава сама, давање на чувство дека е на сигурно, заштитете ја.

Жената која е жртва на трговија со луѓе, често доживува една, па дури и повеќе шок фази, а често и не ги забележува, односно нејзините состојби не можат да се препознаат како шок фаза.

Кај жените кои се жртви на трговија со луѓе не постои само една состојба која предизвикува криза. Секоја ситуација сама по себе може да предизвика трауматска криза, на пр. различни облици на физичко насилство, силување, сексуално насилство, измама, закани, сослушување во полиција и суд, можност за затворски казни. Постојат и различни можности кои можат да предизвикаат криза, на пр. процесот на тргување, изолација, различни состојби во кои жената била изложена на тешки облици на насилство. Значи сите овие различни и по живот опасни состојби на кои жената е изложена може да предизвикаат криза, а со тоа и шок фаза.

Фаза на реакција

Во оваа фаза невозможно е спречување на соочување со високо трауматско искуство. Жената тоа се обидува да го интегрира со механизмите на самоодбрана на пр. одрекување, рационализација, може да дојде до повлекување во себе, избегнување на социјални контакти, самоуништувачки постапки, злоупотреба на алкохол, злоупотреба на лекови и дрога. Карактеристични емоции за оваа фаза се: бес, агресија, тага, беспомошност, депресија.

Фаза на соочување

Размислување за причината за кризата и нејзиното значење, кризата може да се вклопи во комплексот на целокупниот живот. Доаѓа до постепено одвојување од траумата и насочување кон сегашноста и иднината. Намерите на жените се најважни. Цел е постигнување на надворешна стабилност.

Мора да се внимава и на фактот дека таа „стабилност“ може да биде само привидна. Жените се движат меѓу фазата на шок и фазата на реакција, тоа е предизвикано од надворешните услови. Една од целите на фазата на соочување е постигнување на надворешна стабилност. Таа цел тешко се постигнува, заради исклучително лошите економско-станбени услови во кои жените жртви на трговија се наоѓаат.

Ново ориентирање

Во идеален случај, жените кои преживеале и се соочиле со високо трауматски искуства, сметаат дека стекнале ново животно искуство. Кај жените може да дојде до фиксација и до хронична криза, особено ако состојбите се повторуваат, затоа што околностите не им даваат можност за соочување. Жената нема основни услови за ново ориентирање, целокупниот тек на фазата низ која жената поминува може да трае една година, па и подолго. Како би можела да изгледа интревенцијата во случај на криза

Општи критериуми на интервенција во случај на криза според Сонек (Sonneck¹¹), ја опишуваат надворешната рамка која треба да се создаде и која се разликува од рамката во психотерапија:

¹⁰ A Stage Model of How our Mind and Body Respond to Traumatic Stress – See more at: <http://reflectd.co/2014/04/12/a-stage-model-of-trauma/#sthash.3o2RizR0.dpuf>.

¹¹ Sonneck G, Ringel E. (1977), Crisis intervention technic, Psychiatr Clin (Basel). 1977;10(1-3):85–95.

Sonneck G. (1982), (Crises intervention and suicide prevention, Psychiatr Clin (Basel). 1982;15(1-2):1–96.

Брз почеток:

- При барање по телефон: според можностите разјаснете ја состојбата, постои ли можност за самоубиство (suicid)
- При барање преку други институции дајте ги потребните упатства
- При лични контакти кризната интервенција почнува веднаш.

Активност: Советничката зазема активна позиција: телефонирање, на пр. барање на сместување, давање информации на жената за нејзините права, различно од психијатриски пристап кон жените.

Директна поддршка: по потреба различни лекарства, на пр. таблети против несоница, пари и др.

Методолошка флексибилност: Според состојбата се користат разни методи, на пр. понудете прошетка, вежби за опуштање.

Насочете се на актуелната состојба: Актуелната состојба е важна. е актуелната Потребно е да се разјасни, дали станува збор за хронична криза.

Вклучување на заедницата: Вклучете жени, блиски лица. Ако е возможно, водете заеднички разговори со жената и нејзини блиски лица.

Соработка: Вклучете други институции, ако е возможно жената вклучете ја во социјалната мрежа.

Документација: Протокол, моите интервенции и информации кои сум ги проследила

Растоварување: На советничката треба да ѝ бидат јасни нејзините граници; организирана интервизија/супервизија.

Како општите критериуми на кризни интервенции, може да се применат кај жените жртви на трговија со луѓе?

Можностите за интервенција на советничката се ограничени:

Активност: Активноста во кризна интервенција, зазема голем простор заради законски услови, заради непостоечки станбено-економски можности, заради непостоење на социјани мрежи.

Методолошка флексибилност: Многу е важна

Директна поддршка: Непостоечки извори како што се парите, здравствено и социјално осигурување, трајно решение на станбеното прашање.

Насоченост кон актуелната ситуација, главно треба да се тргне од постоењето на хронична криза. Актуелната ситуација се менува од едно до друго советување. Едно советување може да биде насочено кон расправа, друго кон правна состојба; истовремено доаѓа до конфронтација со траумата од насилството.

Вклучување на заедницата, тоа е невозможно.

Соработка: другите институции главно не можат да се вклучат, затоа што жената се наоѓа во законски, многу тешка состојба.

Многу е важно границите и рамката на кризните интервенции да е јасна, токму заради тешкотиите во примената на општите критериуми во случај на кризна интервенција. За советничките е важно да се свесни дека ќе мора да се конфронтираат со чувствата како што се беспомошност и безизленост.

Во соработката со други институции, важно е советничката да ја преземе координацијата. Жената не смее да се “префрла” од една институција до друга.

Активностите на советничката се дел од кризната интервенција. Советничката треба да внимава на тоа постојано да

ја поддржува можноста на жената за самопомош. Советничката никако не смее на жената да ѝ ја одземе можноста за самоодлучување.

НАЧИН НА РАБОТА

Доаѓањето на жените во прифатилиште, психолошката поддршка и советување на жените кои преживеале експлоатација во сексуални цели и биле жртви на трговија со луѓе е многу важен фактор, од моментот на нивното доаѓање во прифатилиштето, нивното прифаќање и вклучување во овој процес, па сè до моментот на нивното напуштање на прифатилиштето.

Заради последиците од психолошките трауми кои жените жртви на трговија со луѓе ги доживеале, даваме ефективно советување, како и психо-тераписка работа, каде што тоа е возможно заради должината на престојот во прифатилиштето. Тоа е неопходно за заздравување на жените како и за нивниот интегритет.

Нашето искуство зборува дека жените жртви на трговија со луѓе, се враќаат во истото општествено, односно семејно опкружување кое претходно го напуштиле, а кое било и причина за нивното одење во странство. Од тука, наша примарна цел е да им понудиме, со помош на советување и психолошка работа, да изнајдат потребна сила да ги разрешат траумите и стравовите, како повторно би можеле да се соочат со своето првобитно опкружување од каде што избегале.

ОПСЕГ НА ПРИМЕНА

Редовна посета на клинички психолог во прифатилиштето, каде што се сместени жените/девојки кои преживеале трговија со луѓе и сексуално искористување, се одвиваат во просек два до три пати во неделата. Во случај на итна потреба или по барање на жената/девојката која преживеала сексуално искористување, психологот во прифатилиштето доаѓа итно и без одложување. По приемот на жената/девојката во прифатилиштето, психологот првиот контакт го резервира за запознавање со жената/девојката. Првиот ден не доаѓа предвид, да се започне каков било процес, освен ако е „ургентно“. Во одреден број случаи, се покажало дека таква итна постапка е потребна. За прием на нова жена/девојка во прифатилиштето, координаторката на тимот и вработената советничка во прифатилиштето треба да ја извести психологот.

Водењето на првото психолошко интервју со жената/девојката, се извршува вториот или третиот ден по приемот. Интервјуто може во континуитет да се изврши само два пати во траење од еден час. Потоа се продолжува со советодавниот процес и поддршка на жената/девојката која преживеала сексуално искористување.

Во работата со жените/девојките психологот ги собира следните податоци:

- За тешкотиите и актуелните проблеми
- За траењето на тешкотиите
- За ситуацијата која е непосредна причина за настанување на тешкотиите
- Како и евентуални состојби во минатото во кое се покажува проблемот, на пр. има случаи на жени/девојки кои биле изложени на злоставување од страна на родителите, очув.
- За согледување на актуелната животна состојба на жените

Она што е важно за воспоставување на контактот психолог-жена/девојка е мотивација на жената/девојката за соработка. Сите жени/девојки без исклучок во процесот на советување и индивидуални разговори, разговараат со жена-психолог.

СОВЕТОДАВНА РАБОТА СО ПСИХОЛОГ И СОВЕТНИЧКА КОИ СЕ ВРАБОТЕНИ ВО ПРИФАТИЛИШТЕТО

Бројот на средби со жените и психологот, зависи од должината на престојот во прифатилиштето, но и од личните потреби на жените. Нашето досегашно искуство покажува дека жените главно преферираат индивидуална работа, повеќе од кој било облик на групна работа. Со жените кои се вклучени во процесот на реинтеграција може да се почне и со психотерапевтска работа.

Проблеми на кои се жалат жените/девојките кои преживеале сексуална експлоатација, може да се поделат во неколку групи:

- Реакции врзани со преживување на криза и трауматска состојба
- Проблеми со адаптација и комуникација (семејни и комуникациски)
- Проблеми со ефикасноста
- Лични дилеми и внатрешни противречности
- Симптоми: психички и соматски кои се последица на нерешените тешкотии и проблеми.

Напомена: досегашното искуство покажува дека во повеќето случаи, т.е. во 71% од случаите во прашање е резигнираност односно способност за заздравување од страдањата доживевани во раните години од животот. Од вкупно 120 жени кои биле вклучени во советодавната работа, 24% од нив изнеле податоци дека претходно постоело емоционално и физичко злоставување во рамките на нивните примарни семејства, 18% од нив изнеле податоци за физичко и сексуално злоставување, 25% од нив кажале дека живееле во т.н. нормални околности. Нарушените семејни односи во примарното семејство се важен фактор на ризик.

Емотивниот живот на поединецот има основа во односите кои жртвата ги имала во своите примарни семејства, како во детството така и во текот на растењето. Од таму раното детство, адолесценцијата, семејното минато, често поминати во фрустрирачко окружување, влијаат на психичката стабилност на личноста. Затоа нужно е да се потенцира дека не само траумите низ кои поминале во рацете на трговците со жени, туку да се опфати и нивното минато и сегашност. Според авторите на теоријата на „развој“ искуството на губиток, занемареност и злоупотреба има долгорочни последици на детскиот емоционален развој и влијае на способноста за градење на стабилни односи.

МЕТОДОЛОГИЈА ЗА СОВЕТУВАЊЕ

Трауматските случувања кои траат долго, доведуваат до чувство на несигурност во животот, промена во системот на вредности, песимистички очекувања во однос на иднината, чувство како светот станал несигурно место и како луѓето се сурови.

Центарот за жени жртви на војната – РОСА во 2002 год. почна со програмата

„Против трговија со жени и проституција“

Проституцијата е еден од облиците на насилство врз жените, продажбата на женското тело на мажите за пари, храна, материјални добра или заштита. Со стотици години луѓето ги осудуваат жените за проституција, мажите ги пишуваат законите, мажите се на власт. Мажите полицајци, мажите судии прекршочно ги гонат жените заради проституција, а истовремено ги купуваат на улица, во барови и бордели.

Време е жените, да ги гледаат проститутките со поинакви очи и да ги прашаат : „Каков е навистина вашиот живот?“, „Како сте дошле во таа состојба?“, „Што мислиш дека проституцијата значи за твоите лични права?“, „Што мислиш, што значи постоењето на проституцијата за правата на жените и еднаквоста во општеството?“

Многу жени кои се занимаваат со проституција се исклучително сиромашни жени, често немаат дом или се бегалки. Тие претставуваат една од групите на жени во нашето општество кои се изложени на различни облици на насилство и на дискриминација.

Проституцијата е форма на насилство врз жените, тоа е сексуална експлоатација каде женското тело е роба за купување и продавање. Тоа значи дека мажот има пристап до женското тело и сексуалност, заснован исклучително на моќта на парите и принудата. Проституцијата како и физичкото насилство врз жените е еден од начините на контрола врз жените. За жал, проституцијата е широко распространета во општеството, па затоа често се прифаќа како „нормална“. Фактот дека женските тела можат да бидат купувани и продавани, дека жените се деградирани, претставува голем општествено политички проблем

Постоењето на проституцијата го поддржува меѓународниот капитал, ја зголемува заработката и го легализира машкото насилство врз жените. Сето тоа совршено се вклопува во патријархалното општество, кое ги одржува мажите

како пол кој е на власт, додека при тоа положбата на жените во РХ и останатите делови од светот, е подредена и жените ги третираат како пол кој е злоставуван и експлоатиран на различни начини. Жените нема да имаат потреба да го продаваат своето тело, ако државата обезбеди основни услови за живот: сигурно работно место, плата, дом, храна, облека и сл. за нив и нивните деца.

Центарот РОСА нуди психосоцијална и правна поддршка и помош на жени кои преживеале силување, сексуално насилство, жртви на трговија и/или се жртви на проституција.

Цел на психотерапијата или кој било друг облик на советување на жените кои преживеале е: да се зајакнат, да им се понудат нови перспективи, ако е потребна помош при посредување со институциите, на пр. лични документи, стан, социјална помош, здравствена заштита и сл. во случај на судски процес, нудење на бесплатно правно застапување до правосилност на судската пресуда, помош да ја вратат контролата врз сопствените животи.

Психологот треба да воспостави контакт со жената, да создаде однос на доверба, како би можела да собере релевантни факти. Задача на психологот е да ја мотивира жената и да ја поттикне на соработка, создавајќи атмосфера на разбирање за емоционалните страдања на жената и интерес за нејзините проблеми. Недозволиво е психологот да осудува и морализира, таа мора да биде отворена и спонтанa во разговорите. Психологот во советодавната работа со жената користи структурирани интервјуа, од кои добива релевантни податоци кои овозможуваат полесен разговор и дискусија со жената.

За нас кои работиме со жените кои преживеале силување, сексуално насилство, тргување и/или проституција, важно е да се знае дека, и ние ќе се конфронтираме со чувства како што се беспомошност и безизлезност.

Многу е важно да се поддржи секаков облик на самопомош за жената. Недозволиво е да им се одземе можноста за самоодлучување. Жените кои се високо трауматизирани затоа што преживеала силување, сексуално насилство, трговија и/или проституција, во почеток може да се однесуваат одбојно, да бидат лути, дури и покажуваат отворено непријателство.

Таквите емоции и однесување се нормална реакција на ненормалната состојба на екстремно насилство кое го преживеале, показател се силните трауми. Тие се манифестираат, затоа што жените во таа фаза немаат доволно доверба во советничката и не се навикнати да примаат поддршка и помош.

Индивидуалните средби на жените со психологот е важна фаза во процесот на заздравување. Основните цели се:

- давање на поддршка и помош во состојба на акутна криза
- препознавање на специфичностите на симптомите
- именување на решенија за нивните проблеми

Искусството покажува дека во голем број случаи жените, даваат отпор и не сакаат да разговараат за минатото. Се срамат, се чувствуваат виновни, непријатно им е, не сакаат да го споделат своето искуство со други. Со емпатија им помагаме да ги намалат внатрешните страдања и негативната слика за себе. Тоа им помага постепено да се ослободат, отворат и да го прифатат својот проблем, и/или да се носат со него. Во работата со жените жртви многу се корисни техниките за релаксација, Техниките за релаксација се ефективни и во други терапии на други видови анксиозни нарушувања. На лицата им даваат чувство на контрола над симптомите. Жените со помош на техниките за релаксација повторно учат, да ја опуштат својата мускулатура, процесот на дишење и сл. а кога повторно ќе се опуштат, способни се да ја намалат својата анксиозност.

ЗАКЛУЧОК

Во процесот на поддршка и помош на жените кои преживеале силување и сексуално насилство, тргување и/или проституција, постојат различни приоритети, почнувајќи од самата интервенција, па до фазата која нуди поддршка. Со оглед на високо трауматизираниите последици, поддршката и помошта која ја даваме, бара внимателно и јасно планирање на процесот за работа со жените. Треба да се има предвид: минатото на жената, искуство со насилство и искористување, промени во однесувањето на жената која преживеала насилство. Сето тоа советничката треба да го земе предвид, со цел подобра адаптација на жената и траумата која таа ја преживеала. Психолошкото

советување има клучна улога при одредување на потребите на жената, поставување на целите, интегрирање и јакнење на нејзината личност. Нужно е на жените кои сакаат да обезбедат продолжување на започнатиот процес на закрепнување во нивната матична држава, да им се овозможи ако сакаат да се вратат во матичната држава. Затоа е важно да постои соработка и размена на информации меѓу државите, институциите и организациите кои на жените жртви на присилна проституција и/или трговија со луѓе им даваат помош и поддршка.

ПОСЛЕДИЦИ ОД ТРАУМАТСКИТЕ ИСКУСТВА НА ЖЕНИТЕ КОИ ПРЕЖИВЕАЛЕ ТРГУВАЊЕ СО ЛУЃЕ

Траума е секое доживување кое не спаѓа во вообичаените човекови искуства, а кое предизвикува трајни негативни последици врз психичкото, физичкото и социјалното функционирање на личноста.

Последиците од трауматските искуства кај жените кои преживеале трговија, може да се појават во облик на пост-трауматско стресно нарушување—ПТСП. За ПТСП карактеристични се следните симптоми:

- зачестено повторно преживување на трауматските случувања во мислите
- сеќавања за случувањата се интрузивни, постојано се наметнуваат и враќаат
- нарушување во спиењето, ноќни кошмари кои се однесуваат на преживеаната траума
- жената се чувствува и однесува како повторно да го доживува трауматското искуство
- избегнување на содржини врзани за траумата или оние кои потсетуваат на трауми: мисли, случки, разговори, ситуации, лица, мириси
- анксиозност
- емоционална “затапеност”
- чувство на вина: што не се повредени, што преживеале
- чести промени на расположението
- напади на раздразливост и бес
- нарушени односи со семејството и пријателите
- импулзивно и автодеструктивно однесување
- депресија
- суицидалност

ПОРНОГРАФИЈА

ЖЕНИТЕ КАКО СЕКСУАЛНИ ОБЈЕКТИ

Политички коректната дефиниција за порнографија, потекнува во голем дел од „Антрополошки одлуки“ од Минесота во 1983 год. која ја составиле радикалните феминистки Кетрин МекКинон и Андреа Дворкин. Потоа, градот Минеаполис не бил доволно успешен во сузбивање на порнографијата, и побарана е помош од Кетрин МекКинон и од Андреа Дворкин. Од таа соработка произлегла потполно нова дефиниција за порнографијата, која многу ја променила перцепцијата на порнографијата во јавноста и истата ја цитираме во целост:

„Порнографијата е облик на дискриминација врз основа на пол. Порнографијата е директно сексуално подредување на жената, сликовито прикажано, со слики или зборови, кое вклучува едно или повеќе од следното:

1. жените се претставени како дехуманизирани сексуални објекти, предмети или роба или
2. жените се претставени како сексуални објекти кои уживаат во болка и понижување или
3. жените се претставени како сексуални објекти кои доживуваат сексуално задоволство ако се силувани или
4. жените се претставени како сексуални објекти кои се врзани или распарчени, или унакажени, или претепани, или физички повредени, или
5. жените се претставени во положба на сексуална покорност или сексуално ропство, вклучувајќи принуда на пенетрација или

6. делови на женското тело – вклучувајќи, но не ограничени на половиот орган, гради и задник – изложени се така како да се редуцирани на тие делови; или
7. жените се претставени по природа како курви или
8. жените се претставени така што во нив пенетрираат предмети или животни или
9. жените се претставени во деградирачки сценарија, повреди, понижување, тортура, покажани се како неморални и помалку вредни, како крвават, претепани, или повредени во контекст кој таа состојба ја чини сексуална.

Порнографијата ја обликува улогата на мажот и жената, учејќи ги дека карактеристика на мажот е сексуална доминација, а жените се сексуално потчинети, што во другите сфери на животот исто така предизвикува подреденост на жената. МекКинон вели дека ефектите од порнографијата допираат многу подалеку од сферата на сексот. Дури и начинот на кој жените се разбираат себе си е под силно влијание на порнографијата, без оглед на тоа дали тие ја користат или не истата. Порнографијата предизвикува мажите да ги гледаат жените како инфериорни. Овој факт објаснува зошто мнозинството од сиромашните се жени. Така на целокупниот живот на жените може да се гледа како на текст од порнограф, а жените тогаш, за да преживеат, присилени се себе си да се развиваат како покорни имитаторки, пасивно агресивни и тивки.